

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij povijesti i pedagogije

Dino Radoš

Vukovar u Domovinskom ratu

Diplomski rad

Mentor: prof.dr.sc. Ivan Balta

Osijek, 2013.

SAŽETAK

Rad se bavi Vukovarom u Domovinskom ratu te opisuje njegovu ulogu u istome. Govori se o svemu onome što je prethodilo bici za Vukovar, samom tijeku bitke te koje su bile njezine posljedice na Domovinski rat. Opisuje se raspad Jugoslavije te objašnjava kako dolazi do kraja tzv. hrvatske šutnje. Na temelju relevantne literature govori se o prvim višestranačkim izborima u Hrvatskoj nakon Drugoga svjetskog rata, osnivanju hrvatskih stranaka te nastanku samostalne hrvatske države. Također se opisuje oružana pobuna Srba, kako onih u Hrvatskoj, tako i onih izvan nje. Pojašnjavaju se događaji koji su prethodili bici za Vukovar, kao što su sukobi u Pakracu početkom ožujka 1991. godine i na Plitvicama na Uskrs iste godine, gdje i umire prva žrtva Domovinskog rata, hrvatski redarstvenik Josip Jović. Opisuje se i masakr 12-orice hrvatskih redarstvenika u Borovu Selu, kao događaj nakon kojeg su gotovo svi u Vukovaru shvatili kako hrvatska samostalnost neće moći proći bez rata. Donosi se detaljan opis bitke za Vukovar, bitke koja se s razlogom smatra ključnom bitkom u Domovinskom ratu: odnos snaga, tijek bitke u kojemu se opisuju sukobi na različitim vukovarskim bojištima te posljedice istoga. Na kraju rada se spominje mirna reintegracija hrvatskog Podunavlja, čime se završava priča o Vukovaru u Domovinskom ratu.

KLJUČNE RIJEČI: Vukovar, Domovinski rat

SADRŽAJ

Sažetak.....	2
1. Uvod.....	4
2. Raspad Jugoslavije.....	6
3. Kraj hrvatske šutnje i osnivanje stranaka.....	8
3.1. Višestranački izbori u Hrvatskoj.....	9
3.2. Uspostava prve višestranačke demokratske vlasti u RH.....	10
4. Oružana pobuna Srba u Hrvatskoj.....	13
5. Ratne operacije 1991. godine.....	16
5.1. Sukob u Pakracu.....	16
5.2. Sukob na Plitvicama.....	17
6. Masakr u Borovu Selu.....	19
7. Pripreme za rat.....	21
8. Bitka za Vukovar.....	24
8.1. Organizacija obrane Vukovara.....	25
8.2. Odnos snaga.....	28
9. Rađanje legende.....	33
8.1. Trpinjska cesta – groblje tenkova.....	34
10. Potpuna blokada Vukovara.....	37
10.1. Pogibija Blage Zadre.....	39
11. Sajmište – bitka prsa o prsa.....	41
12. Okupacija Lušca i Bogdanovaca.....	43
13. Okupacija Vukovara.....	46
13.1. Srpski zločini.....	48
14. Vukovarska bolnica.....	50
15. Posljedice bitke za Vukovar.....	52
16. Mirna reintegracija hrvatskog Podunavlja.....	54
17. Zaključak.....	56
18. Literatura.....	58

1. UVOD

Tematika rada je vrlo široka i nastoji se istražiti uloga Vukovara, odnosno bitke za Vukovar u Domovinskom ratu. Većina se teksta odnosi na Vukovar u razdoblju Domovinskog rata pa sve do mirne reintegracije hrvatskog Podunavlja 1998. godine, s naglaskom na bici za Vukovar, a pojašnjava se i razdoblje koje je prethodilo toj bici, od raspada Jugoslavije pa sve do stvaranja hrvatske samostalnosti i masakra 12-orice hrvatskih redarstvenika u Borovu Selu. Na kraju rada se ukratko opisuje već spomenuta mirna reintegracija hrvatskog Podunavlja, čime se okupirano područje Vukovara vraća u ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske.

Rad se sastoji od osamnaest poglavlja, a nakon početnog uvoda nastoje se objasniti ključne značajke raspada Jugoslavije. Pojašnjavaju se razlozi krize te na kraju i konačnog sloma jugoslavenske države. U trećem poglavlju pojašnjava se kako dolazi do kraja tzv. hrvatske šutnje te osnivanja hrvatskih stranaka. U zadnjem dijelu trećeg poglavlja objašnjava se dolazak HDZ-a na vlast u Hrvatskoj, čime započinje novo razdoblje u hrvatskoj državi. Četvrto poglavlje se bavi oružanom pobunom Srba u Hrvatskoj, koje počinje tzv. Balvan revolucijom u kolovozu 1990., čime Srbi naglašavaju kako neće mirno promatrati hrvatsku samostalnost. JNA u tom razdoblju polako ali sigurno počinje podržavati agresiju srpskih pobunjenika. U petom poglavlju opisuju se prvi oružani sukobi između Hrvata i Srba u prvoj polovici 1991. godine. U Pakracu početkom ožujka 1991. sukob završava bez žrtava, no u idućem sukobu na Plitvičkim jezerima na Uskrs 1991. godine umire prva žrtva Domovinskog rata, hrvatski policajac Josip Jović. Šesto poglavlje bavi se masakrom u Borovu Selu, nakon kojeg pogiba 12 hrvatskih redarstvenika. U poglavlju se opisuje na koji su način hrvatski policajci upali u zasjedu koju su im pripremili pobunjeni Srbi. Epilog sukoba je 12 poginulih i 20-ak ranjenih hrvatskih policajaca. Taj je sukob zapravo uvod u ono što će uslijediti samo nekoliko mjeseci kasnije: krvavu bitku u Vukovaru. Sedmo poglavlje daje opis priprema za rat, kako JNA i srpskih paravojskih postrojbi s jedne strane, tako i Hrvatske vojske s druge strane. JNA glavninu svojih snaga, vojnike, tenkove i transportere razmješta na područje istočne Slavonije, posebice Vukovara; od početka kolovoza započinje svakodnevno granatiranje grada. U idućem poglavlju opisuje se bitka za Vukovar. Opisuju se događaji koji se smatraju početkom bitke te se objašnjava organizacija obrane Vukovara. Također se opisuje odnos snaga, gdje s jedne strane JNA i srpske paravojske postrojbe raspolažu s neusporedivo većim brojem vojnika, oružja, tenkova i oklopnih transportera; od početnih 30-ak tisuća vojnika taj se broj sredinom studenoga penje i do 80-ak tisuća vojnika. S druge strane, Vukovar brani oko 1.800 slabo naoružanih pripadnika Zbora narodne garde (ZNG),

policije, Narodne zaštite i Hrvatskih obrambenih snaga (HOS). Upravo će se taj nesrazmjer u ljudstvu i oružju u konačnici pokazati presudnim. No, usprkos tome što su bili daleko nadjačani, vukovarski su branitelji pružili herojski otpor neprijatelju i obranu Vukovara produžili na gotovo tri mjeseca. Deveto poglavlje je posvećeno herojskom otporu vukovarskih branitelja. Tu se posebno ističu branitelji Trpinjske ceste, na čelu s legendarnim Blagom Zadrom, koji su na tom dijelu vukovarske bojišnice skinuli po nekoliko desetaka neprijateljskih tenkova te izbacili iz stroja poveći broj neprijateljskih vojnika. Po tome Trpinjska cesta dobiva nadimak „groblje tenkova.“ U desetom poglavlju se pojašnjava potpuna blokada Vukovara, do koje dolazi okupacijom Marinaca 1. listopada, nakon čega se Vukovar nalazi u potpunom okruženju. Nakon toga dana u Vukovar više neće biti moguća poslana ikakva pomoć, bilo u ljudstvu ili u oružju. U drugom dijelu poglavlja opisuje se smrt zapovjednika obrane Borova Naselja Blage Zadre, što će psihički ostaviti traga na braniteljima, no i dalje će nastaviti s pružanjem otpora daleko nadmoćnijem neprijatelju. Jedanaesto poglavlje opisuje bitku na Sajmištu, dijelu Vukovara koje se smatra jednim od, ako ne i najtežim dijelom bitke za Vukovar. Tamo su svakodnevno vođene bitke prsa o prsa, za svaku kuću. Obranu Sajmišta u listopadu i studenom 1991. iznijeli su ponajviše pripadnici HOS-a. Branitelji su bili svakodnevno ranjavani, dok je neprijatelj konstantno dovlačio svjež, odlično opremljene snage. U dvanaestom poglavlju govori se o okupaciji Lušca i Bogdanovaca, čime za obranu Vukovara nastupaju uistinu kritični trenuci. U trinaestom poglavlju pojašnjava se okupacija Vukovara i konačan slom obrane grada. U drugom dijelu poglavlja govori se o srpskim zločinima nakon okupacije grada, kada je ubijen velik broj civila i ranjenika. Neki su branitelji uspjeli izaći probojem, no oni koji nisu uspjeli, završili su u logorima po Srbiji ili odvedeni na Ovčaru, gdje su masovno poubijani. Prognozirano je oko 22.000 Vukovaraca. U četrnaestom poglavlju govori se o vukovarskoj bolnici, koja je, iako je bila označena Međunarodnim crvenim križem, razarana svakodnevno. Djelatnici bolnice su svakodnevno spašavali ljudske živote, ne gledajući koje su nacionalnosti, bez obzira na to što nisu imali dovoljno lijekova, sanitetskog i ostalog materijala, struje i vode. Petnaesto poglavlje donosi posljedice bitke za Vukovar; od broja poginulih vojnika s jedne i druge strane pa sve do broja razrušenih vukovarskih građevina. Na kraju, točnije u šesnaestom poglavlju govori se o mirnoj reintegraciji hrvatskog Podunavlja. Do nje dolazi u siječnju 1998. godine. Tim je činom grad Vukovar napokon vraćen u ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske. Time priča o Vukovaru u Domovinskom ratu dobiva svoj kraj.

2.RASPAD JUGOSLAVIJE

Raspadanje i slom Jugoslavije nisu jednokratni događaji što će ih se u povijesnoj kronologiji povezivati s jednim datumom, kao u SSSR-u koji je, 25. prosinca 1991., jednim aktom ukinut. U slučaju Jugoslavije riječ je o povijesnom procesu kojemu je gotovo nemoguće odrediti početak. Čak su i osnivači avnojske Jugoslavije najavljivali njezinu propast.¹

Tito je na tajnoj sjednici državnog partijskog vrha Jugoslavije (14. do 16. ožujka 1962.) izjavio kako je moguće da se ona raspadne. Slično je mišljenje izložio i Edvard Kardelj na tajnom sastanku jugo-summita 13. studenog 1965., a zatim u manjem krugu ponavljao više puta, uz tvrdnju kako je bila ispravna teza KPJ iz dvadesetih godina o Jugoslaviji kao umjetnoj tvorevini. Ta dvojica osnivača druge Jugoslavije takve su izjave oblikovali u ezopovskom stilu što je skrivao istinsku misao, primjerice kako bi Jugoslavija mogla pasti pod udarom srpskih hegemonističkih snaga kojima će se nesrpski narodi morati oduprijeti i zemlja će se zbog toga raspasti.²

Jugoslavija, i kao kraljevina i kao socijalistička država, bila je krhka tvorevina. Ona nije bila sposobna na prikladan način suočiti se s nacionalnim stremljenjima svojih naroda, pa ih je nastojala eliminirati nasilnim gušenjem, što je neizbježno proizvodilo samo suprotne učinke. Tito je dobro osjećao opasnosti od neriješenih međunacionalnih problema i bojao se katastrofalnoga raspleta. Komunističke strukture u svakoj naciji su to isto osjećale, pa su u svojoj rigidnoj maniri, same arbitrarno odlučivale koliko se nacionalnih aspiracija smije ostvariti i koliko se potencijalno opasnoga o međunacionalnim odnosima smije iznositi u javnost. Međutim, sustav koji je Tito uspostavio nije imao nikakvih „osigurača“ od nasilnika koji bi stigli „odozgo“, poput Slobodana Miloševića čiji je pokret bio predodređen da Jugoslaviju uništi ili je transformira prema Miloševićevu obrascu. Volja da se čuva jugoslavensko jedinstvo unutar civilnog sektora s vremenom je kopnila i do kraja osamdesetih godina uglavnom nestala.³

Ako se izuzme očiglednost, da je agresivna Miloševićeva politika zadala Jugoslaviji smrtni udarac, dublji razlozi zbog kojih se Jugoslavija raspala mnogo su slojevitiji i teži za razumijevanje. Nema sumnje da produžena politička i ekonomska kriza sedamdesetih i osamdesetih godina nije nužno osiromašila ljude, ali je otvorila prostor za manipuliranje masama. Kada je Jugoslavija trebala prijeći u kvalitativno novu fazu modernizacije, za koju je

¹ Dušan Bilandžić, Propast Jugoslavije i stvaranje moderne Hrvatske, AGM, Zagreb, 2001., str. 166.

² Isto, str. 166.

³ Ivo Goldstein, Hrvatska 1918-2008., EPH Liber, Zagreb, 2008., str. 688.

bila potrebna korjenita politička i društvena reforma, za tako nešto elite nisu imale snage. Na djelu je bila svojevrsna entropija jugoslavenskih institucija. Stoga, čak i da se takva reforma dogodila, to ne znači da se država ne bi raspala. Produžena ekonomsko-politička kriza bila je snažan element koji je umnogome pridonio raspadu, ali raspad nije bila nužna posljedica te krize.⁴

U osnovi, valja biti svjestan dviju činjenica: prvo, da se Jugoslavija kao višenacionalna tvorevina zapravo teško mogla održati i drugo, da je nereformirani jugoslavenski komunizam, nesposoban da prelazi nadolazeću krizu, pao u beznadnu agoniju osamdesetih godina. Svojom propašću komunizam je u višenacionalnoj SR Hrvatskoj i SFRJ otvorio put jedinoj koncepciji koja je izgledala svima razumljiva i lako prihvatljiva – nacionalizam, sa svim posljedicama koje su iz toga slijedile.⁵

Tito je nakon 1962. zaključio da njegovom federalnom sustavu sovjetskog tipa prijete opasnost od puzeće srpske prevlasti i odlučio se za institucionalne inovacije koje bi „federalizirale federaciju“, to jest, udahnule nešto pravog federalizma u retoričke formule. Bila je to posljedica javnog pritiska. Komunistička vodstva u Sloveniji, na Kosovu i u Hrvatskoj postala su osjetljiva na zahtjeve za uspostavom veće lokalne kontrole nad svim vidovima javnog života, posebno ekonomije, smanjenje represije i prestanak zabranjivanja svih znakova i simbola nacionalnih identiteta. Tito je partiju najprije očistio od reformističkih čelnika, zatim je recentralizirao, da bi proglašavanjem novog ustava konačno prešao na decentralizaciju države.⁶

Ustav iz 1974. bio je, stoga, proturječan dokument. Prenio je velike ovlasti na šest jugoslavenskih republika i dvije autonomne pokrajine u sastavu Srbije (Kosovo i Vojvodina) i svih osam federalnih jedinica pretvorio u tek neznatno asimetrične „faktore federacije“, jamčeći im, štoviše, vječnu suverenost i jednakost. Ali, sadržavao je jednu strukturalnu slabost. Temelj mu je bila vladavina centralističke komunističke partije, što će sve jugoslavenske komuniste primorati da ostanu vjerni Titovom tipu federalizma. Čim je Tito 1980. umro, srbijanski komunisti pokrenuli su kampanju protiv njegovog ustava. Raspad Jugoslavije počeo je u tom trenutku.⁷

⁴ Ivo Goldstein, Hrvatska 1918-2008., EPH Liber, Zagreb, 2008., str. 689-690.

⁵ Isto, str. 690.

⁶ Ivo Banac, Raspad Jugoslavije, Durieux, Zagreb, 2001., str. 119-120.

⁷ Isto, str. 120.

3. KRAJ HRVATSKE ŠUTNJE I OSNIVANJE STRANAKA

Hrvatska šutnja je izraz za stanje duha u hrvatskom političkom i društvenom životu nastalo slamanjem Hrvatskog proljeća 1971., koje je prvih godina nakon smrti Josipa Broza Tita načas zatitralo, a onda ponovno palo u tešku letargiju, sve do onih obećavajućih godina kad se lomio sovjetski komunistički sustav, dakle Istočni blok, a samim time i Jugoslavija.⁸

Šutnja je prije svega bila posljedica drastičnog gušenja Hrvatskog proljeća. Gušenje ideja iz 1968. i 1971. godine u Hrvatskoj nije završeno samo silnim uhićenjima, suđenjima i zatvorima. Svaki novi pokušaj drugačijeg mišljenja gušen je u samom začetku, prema provjerenim i uspješnim receptima. Nakon 21. sjednice u Karadorđevu nastao je neviđen progon većine sudionika i pristalica Hrvatskog proljeća. U strahu od progona, mnogi su Hrvati otišli u inozemstvo, ponajveći broj u Saveznu Republiku Njemačku. Oni Hrvati koji su ostajali u domovini, a nisu prestajali djelovati ili nisu znali šutjeti, osuđivani su i za obični verbalni delikt.⁹

U Hrvatskoj su stvari krenule stvaranjem višestranačja koje započinje 20. svibnja 1989. godine osnivanjem Hrvatske socijalno liberalne stranke, a nastavljeno je osnivanjem Hrvatske demokratske zajednice 17. lipnja iste godine. Slijedit će ih druge stranke, pa je 5. veljače 1990. godine Hrvatska imala registrirane uz već spomenute HSLS i HDZ i Hrvatsku kršćansku demokratsku stranku, Socijaldemokratsku stranku Hrvatske, Hrvatsku demokratsku stranku, Radikalnu stranku za sjedinjene europske države i stranke proizašle iz komunističkog sustava: Savez komunista Hrvatske i Socijalistički savez radnog naroda Hrvatske.¹⁰

Godina 1990. postat će u pravom smislu riječi godinom demokratskih promjena, a počela je važnim odlukama postojeće vlasti, koje su dale zakonsku pretpostavku mogućim promjenama. Naime, Predsjedništvo SR Hrvatske odlučilo se za određene ustavne promjene odnosno promjene ustavnih zakona. Promjene su trebale omogućiti održavanje općih, neposrednih, pluralističkih i demokratskih višestranačkih izbora. Prema njihovoj najavi od 6. siječnja 1990. godine, izbori bi se trebali održati tijekom proljeća.¹¹

Da bi se to moglo učiniti, trebalo je izmijeniti članak 2. i točku 3. članka 44. Ustava, te nadopuniti članak 244., koji bi se odnosio na regulativu izbora. Već 10. siječnja 1990. godine Ustavna komisija Sabora SR Hrvatske podržala je slobodu političkih i drugih oblika udruživanja te sugerirala prijeko potrebne promjene u Ustavu. Tom je prilikom predložen i

⁸ Davor Runtić, Domovinski rat, Svezak 1, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2004., str.41.

⁹ Isto, str. 41.

¹⁰ Davor Runtić, Vukovar i istočno bojište, Svezak 1, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Raslina, 2008., str. 25.

¹¹ Davor Runtić, Domovinski rat, Svezak 1, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2004., str. 48.

Nacrt promjena Ustava, o koji ma bi trebao raspravljati Sabor. Sljedećeg je dana Sabor donio i odluku da se pristupi raspravi o promjenama Ustava. Famosna hrvatska šutnja odavno je, dakle, prestala.¹²

Događaj koji će dovesti do prekida političkog zajedništva je XIV izvanredni Kongres Saveza komunista, koji se održao 20.-22. siječnja u Sava centru u Beogradu. Slovenski i hrvatski komunisti su napustili kongres, a nakon toga je Slobodan Milošević, tadašnji predsjednik CK SK Srbije, kao da se ništa nije dogodilo, predložio da kongres nastavi s radom. Bez obzira na sve, ovo je bio kraj Saveza komunista Jugoslavije.¹³

Analitičari toga vremena zabilježit će da je toga časa država izgubila vodeću snagu odnosno gazdu. Vrijedno je zapamtiti, da je toga dana i JNA izgubila gospodara, kojeg će sljedećih mjeseci uporno tražiti. Predsjedništvo SFRJ joj nije odgovaralo, pa će vremenom pravim šefom postati Slobodan Milošević.¹⁴

3.1. VIŠESTRANAČKI IZBORI U HRVATSKOJ

Nakon što je u Hrvatskoj legalizirano višestranačje i nakon što su se mnogi Hrvati odlučili gdje im je mjesto 24. veljače 1990. godine službeno je započela izborna utrka. Svi izvještaji Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove RH iz 1989. godine govorili su o eskalaciji srpskog nacionalizma koji je ugrožavao opću sigurnost u Hrvatskoj. Treba reći još i to da su Srbi u Hrvatskoj vršili pritisak na i kroz institucije vlasti da se priklone i podrže politiku Srbije, odnosno politiku Slobodana Miloševića. Dakle, u tim i takvim prilikama u Hrvatskoj su tek osnovane stranke krenule u svoju predizbornu kampanju, koja je bila potpuno nepoznata u dotadašnjem političkom životu Republike Hrvatske.¹⁵

Prvi višestranački demokratski izbori nakon II. svjetskog rata u Hrvatskoj održavali su se 22. i 23. travnja 1990. godine. Prvoga su dana birani delegati za općinska vijeća i saborski zastupnici, a 23. travnja delegati za vijeća udruženog rada općina i Sabora, gdje su pravo biranja imali samo zaposleni. Rezultati prvog kruga izbora objavljeni su 27. travnja. Bit će poznata imena 116 zastupnika, kojih je najviše izabrano iz redova Hrvatske demokratske zajednice. Drugi krug izbora održao se 6. svibnja. Uvjerljiva pobjeda HDZ-a u većini općina,

¹² Davor Runtić, Domovinski rat, Svezak 1, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2004., str. 48.

¹³ Davor Runtić, Vukovar i istočno bojište, Svezak 1, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Raslina, 2008., str. 25.-26.

¹⁴ Davor Runtić, Domovinski rat, Svezak 1, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2004., str. 52.

¹⁵ Isto, str. 39.-45.

ali i za zastupnike u Saboru, nije iznenadila ni jednoga realnijeg poznavatelja političkih prilika.¹⁶

Velika većina Hrvata s radošću i jakim nacionalnim nabojem dočekala je pad komunizma i uspostavu vlasti. U Zagrebu i posvuda u Hrvatskoj održavani su mitinzi i priređivana razna slavlja. Ulice koje su nosile imena značajnih komunista, socijalista, boraca NOB-a, Srba ili gradova u Srbiji ili socijalističkih simbola ubrzo su preimenovane i dobile hrvatska simbolična nazivlja. Ponegdje je samo vraćen stari naziv, čime je uklonjen radikalizam socijalističkih vlasti. Najviše je bure izazvalo preimenovanje zagrebačkog Trga žrtava fašizma, koji je postao Trg hrvatskih velikana: bio je to poseban slučaj, indikativan za kasnije interpretacije povijesti iz razdoblja NDH.¹⁷

Nakon što je Izborna komisija i službeno obznanila rezultate, pobjednička stranka sa svojim predsjednikom dr. Franjom Tuđmanom 10. svibnja 1990. godine održala je sastanak s bivšim rukovodećim ljudima SR Hrvatske. Uvjerljiva pobjeda HDZ-a nije gubitnicima ostavila nikakav prostor za umak – vlast su mirno predali pobjednicima. Čin mirnog priznanja pobjede drugoga te sam ovaj čin mirne predaje vlasti pokazao je punu zrelost hrvatskog naroda te oživio nadu da bi najavljivano i obećavano opće-hrvatsko pomirenje moglo zaista i zaživjeti.¹⁸

Može se reći da je ova stranka kanalizirala i oživila dugo vremena zatomljeni i potisnuti hrvatski nacionalizam. HDZ se predstavio kao odlučni branitelj i zagovaratelj interesa i težnji Hrvatske i hrvatskog naroda. Nema sumnje da je populistički i nacionalno eksplicitno definiran program HDZ-a tijekom predizborne kampanje izazvao zabrinutost i protivljenje među hrvatskim Srbima, kojii su istodobno bili izloženi beogradskoj promidžbi o „obnovi ustaštva.“ Ipak, tijekom predizborne kampanje i nakon izbora Tuđman je dao više izjava da će vlast HDZ-a u svakom pogledu priznavati prava svih hrvatskih građana, pa tako i onih srpske nacionalnosti. No dio hrvatskih Srba koji je već pristao uz Miloševićevu politiku nije ni imao namjeru povesti ozbiljni dijalog s novim hrvatskim vlastima i na taj način u sklopu Hrvatske osigurati svoja prava i egzistenciju.¹⁹

3.2. USPOSTAVA PRVE VIŠESTRANAČKE DEMOKRATSKE VLASTI U RH

Ponesen pobjedom na prvim demokratskim višestranačkim izborima u Hrvatskoj nakon II. svjetskog rata, HDZ-ov je Glavni odbor svoju prvu sjednicu održao 14. svibnja 1990. godine

¹⁶ Davor Runtić, *Domovinski rat*, Svezak 1, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2004., str. 60.

¹⁷ Ivo Goldstein, *Hrvatska 1918-2008.*, EPH Liber, Zagreb, 2008., str. 651.

¹⁸ Davor Runtić, *Domovinski rat*, Svezak 1, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2004., str. 60.-61.

¹⁹ Skupina autora, *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Školska knjiga, Zagreb, 2006., str. 197.-199.

u reprezentativnoj dvorani restorana „Globusa“ na Zagrebačkom velesajmu. Tom je prilikom usvojen i prijedlog da se dan saziva prvog višestranačkog Sabora, 30. svibnja, ubuduće obilježava kao Dan državnosti.²⁰

Dok se tih dana u Hrvatskoj pripremala mirna i demokratska predaja vlasti, dva su događaja posebno obilježila ove dane. Oba su za cilj imala destabiliziranje novoizabrane hrvatske vlasti. Prvi je događaj bila utakmica između zagrebačkog nogometnog kluba „Dinama“ i beogradskog nogometnog kluba „Crvene Zvezde“, koja se održavala 13. svibnja 1990. godine. Već prije podne toga dana navijači „Crvene Zvezde“, zvani Delije, počeli su s neredima po zagrebačkim ulicama. Milicija ih nije ni pokušavala spriječiti u razbijanju automobila i trgovina. Na tribinama stadiona Maksimira nastavili su svoje divljanje trganjem plastičnih stolica, demoliranjem inventara, paljenjem hrvatskih zastava i fizičkim obračunima. Kad izazvani Bad Blue Boysi, navijači Dinama nisu više mogli izdržati, pa počeli uzvraćati, milicija je svoje vodene topove počela prazniti samo po njima.²¹

Silni neredi, u kojima su sudjelovali i neki igrači Dinama braneći svoje navijače od nahuškanih, pobješnjelih i razularenih milicajaca, bili su dovoljni za prekid zadnje „domaće“, službene utakmice između hrvatskih i srpskih klubova u zajedničkoj ligi. Navijače „Crvene Zvezde“ milicija je mirno dopratila do Glavnog kolodvora i vlakovima ih uputila prema Beogradu. Makar su bili obučeni da sukob s nogometnog igrališta prenesu na ulice, Delije nisu uspjele.²²

Drugi će događaj imati dalekosežnije posljedice nego ova nogometno-politička lakrdija. Borislav Josić, predstavnik Srbije u Predsjedništvu SFRJ, redovitom rotacijom 15. svibnja 1990. postao je predsjednikom najvišega političkog organa u Jugoslaviji. Potpredsjednikom je postao predstavnik Hrvatske, dr. Stipe Šušvar. Pišući nekoliko godina kasnije svoju knjigu o tim događajima, Borislav Jović je pod nadnevkom 17. svibnja 1990. godine napisao da se poduzimaju mjere da se u Sloveniji i Hrvatskoj oduzme oružje iz civilnih skladišta Teritorijalne odbrane i da se prenesu u vojna skladišta.²³

Beograd je očito koordinirano pripremao obračun s Hrvatskom i Slovenijom, stvarajući uvjet ne za očuvanje Jugoslavije, već za stvaranje velike Srbije. Srbija je iskoristila ono što su joj pružale prilike i odnos snaga i stanja u raspadajućoj državi. Nova pak vlast u Hrvatskoj bit će

²⁰ Davor Runtić, *Domovinski rat*, Svezak 1, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2004., str. 63.

²¹ Isto, str. 63.

²² Isto, str. 63.-64.

²³ Isto, str. 64.

time stavljena pred jedan od najozbiljnijih problema – događaje koji će uslijediti dočekat će s razoružanim, golorukim hrvatskim narodom.²⁴

²⁴ Davor Runtić, Domovinski rat, Svezak 1, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2004., str. 64.-65.

4. ORUŽANA POBUNA SRBA U HRVATSKOJ

Daleko prije nego što je u Hrvatskoj započelo višestranačko organiziranje, Srbija je krenula sasvim otvoreno na razbijanje Jugoslavije s ciljem da na njenim razorenim temeljima stvore veliku Srbiju. Nakon niza akcija iz tzv. jogurt revolucije i tzv. mitinga istine, Slobodan Milošević je 8. svibnja 1989. godine kao predsjednik Centralnog komiteta Saveza komunista Srbije izabran za predsjednika Predsjedništva Socijalističke Republike Srbije. Nešto ranije, 28. ožujka Srbija je proglasila amandmane na Ustav SR Srbije kojima je Vojvodini i Kosovu oduzeta autonomija, odnosno status konstitutivnih jedinica jugoslavenske federacije.²⁵

U skaldu s takvom velikosrpskom politikom iz Beograda, već početkom 1990. u SR Hrvatskoj organizirani su mitinzi – tzv. događanja naroda – Srba iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Srbije, koji su zaoštrili srpsko-hrvatske političke odnose. Na mitinzima su dominirale slike novoga „svesrpskog“ vođe Slobodana Miloševića, zastave Srbije, Jugoslavije i Saveza komunista te velikosrpske i protuhrvatske parole.²⁶

Budući da je 1986. Srpska akademija nauka i umetnosti (SANU) izradila i *Memorandum*, tj. plan velikosrpskog širenja na zapad, pa i na BiH i Hrvatsku, i da se u tome aktivirala i Srpska pravoslavna crkva, hrvatsko partijsko vodstvo vidi u opasnost iz Beograda i Srbije pa dopušta izvjesnu liberalizaciju unutar zemlje. Tako su npr. 1987. vraćene putovnice bivšim političkim kažnjenicima, a dopušteno je i slobodnije vraćanje hrvatskih iseljenika u Hrvatsku.²⁷

Kad je Milošević izabran za predsjednika Predsjedništva SR Srbije, nastavio je još djelatnije ostvarivati nacionalistički program *velike Srbije*. Milošević i Srpska pravoslavna crkva iskoristili su 600. godišnjicu poraza na Kosovskom polju 1389. za novi korak u smjeru ujedinjavanja *vascelog srpstva*. Kao oblik duhovne pripreme prenošene su po zemlji „mošti kneza Lazara“, a golema proslava na Kosovu (Gazimestan), gdje se nalazi spomenik, na kojoj je govorio Milošević, najavila je nove bitke i pritiske, nove tzv. *antibirokratske* ili *jogurt-revolucije* i *mitinge istine*.²⁸

Slobodan Milošević se već u ožujku 1990. povjerio krugu najbližih suradnika da je njegov plan ujedinjenja srpskog naroda u novu državu dobio podršku skoro svih srpskih akademika, književnika i umjetnika. Imajući zajamčen nacionalni konsenzus Srba za projekt Velike Srbije,

²⁵ Davor Runtić, Vukovar i istočno bojište, Svezak 1, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Raslina, 2008., str. 37.

²⁶ Ante Nazor, Grad je bio meta, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2008., str. 20.

²⁷ Dragutin Pavličević, Povijest Hrvatske, P.I.P. Pavičić, Zagreb, 2007., str. 497.

²⁸ Isto, str. 499.

Milošević je svim sredstvima nastojao eliminirati mogućnost političkog rješenja jugoslavenske krize.²⁹

Događaji i politička promišljanja širom Jugoslavije, koja su uglavnom artikulirali srpski mitingaši, upućivali su na to da će se bilo kakvoj možebitnoj novoj vlasti u Hrvatskoj, koja bi, ne daj Bože, imala jasan predznak da je „hrvatska“, u Srbiji pružiti otvoreni otpor.³⁰

Da će se JNA i oružjem suprotstaviti Sloveniji i Hrvatskoj u njihovim nastojanjima za osamostaljenjem, otvoreno je najavio Savezni sekretar za narodnu obranu general Veljko Kadijević u svom intervjuu zagrebačkom tjedniku „Danas“ još početkom prosinca 1990. godine. Drugi znak da JNA misli vrlo ozbiljno bilo je osnivanje Štaba Vrhovne komande, tijelo koje je također osnovano u prosincu 1990., a koje se inače moglo osnovati samo u slučaju da je zemlja u neposrednoj ratnoj opasnosti.³¹

U svojim nastojanjima Srbija se najviše oslanjala na saveznu vojsku, u kojoj su Srbi tradicionalno bili natprosječno zastupani. Postupna preobrazba JNA u srpsku vojsku započela je prije višestranačkih izbora 1990. Vremenski podudarno s otvorenim srbijanskim zahtjevima za preustrojbom federacije, JNA je provela i vlastiti preustroj. Umjesto armijskih oblasti, koje su se uvelike poklapale s republičkim granicama, uvedena su vojišta i korpusi koji su teritorijalnim obuhvatom potpuno zanemarili republičke granice. Povrh toga, JNA je 1990. u vrijeme održavanja višestranačkih izbora oduzela oružje namijenjeno teritorijalnoj obrani (TO), posebnoj sastavnici obrambenog sustava koja je bila u isključivoj nadležnosti republika. Hrvatskoj je na taj način oduzeto oružje kojim je TO mogla naoružati 200.000 ljudi.³²

Dne 17. kolovoza 1990. započela je otvorena oružana pobuna hrvatskih Srba rušenjem stabala i kamenja na ceste po kninskom, benkovačkom i gračačkom području. Promet su kontrolirali i onemogućavali naoružani civili. Bio je to golem udarac i na gospodarstvo – vrlo uspješna turistička sezona ovime je praktički bila završena.³³

U međuvremenu je JNA manje ili više otvoreno naoružavala lokalno srpsko stanovništvo, što je bila jasna najava njezina držanja u predstojećim sukobima. Plebiscit o autonomiji srpskih općina održavao se od 19. kolovoza do 2. rujna. Afirmativan odgovor dalo je navodno praktički 100% glasača (od ukupno 567.731 glasača koji su tobože glasali u Hrvatskoj samo je 144 bilo protiv, a 46 listića bilo je nevažećih). Nema sumnje da su objavljeni rezultati bili

²⁹ Dušan Viro, Slobodan Milošević-anatomija zločina, Profil, Zagreb, 2007., str. 163.-164.

³⁰ Davor Runtić, Domovinski rat, Svezak 1, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2004., str. 51.

³¹ Davor Runtić, Vukovar i istočno bojište, Svezak 1, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Raslina, 2008., str. 71.

³² Skupina autora, Hrvatska enciklopedija, Svezak 3, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2001., str. 209.

³³ Davor Runtić, Domovinski rat, Svezak 1, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2004., str. 110.

„očito proizvoljni“ (jer po popisu iz 1991. Srba u Hrvatskoj je bilo, uključujući maloljetnike i Srbe u velikim gradovima, koji nisu glasali, 581.663). Bila je to osnova daljnjeg zaoštavanja, pa je potkraj rujna samozvano Srpsko nacionalno vijeće proglasilo autonomiju općina s većinskim srpskim stanovništvom.³⁴

21. prosinca 1990. usvojen je Statut Srpske autonomne oblasti Krajine (SAO Krajina) kojom se onda definira kao „oblik teritorijalne autonomije u sastavu Republike Hrvatske.“ Desetak dana kasnije, 3. siječnja 1991. godine, u Kninu su u novu tvorevinu ušli predstavnici pet od 11 hrvatskih općina sa srpskom većinom.³⁵

SAO Krajina je prijedlogom Statuta definirana kao teritorijalna autonomija u sklopu Republike Hrvatske i federativne Jugoslavije, s glavnim gradom Kninom. Osnovana je kako bi se ostvarila ravnopravnost Srba i zbog kulturno-povijesne posebnosti srpskog naroda na području dalmatinske krajine i nekadašnje Vojne krajine. SAO Krajinu trebale su činiti općine Zajednice općina sjeverne Dalmacije i Like, s većinskim srpskim stanovništvom kada donesu odluku da joj se priključe, kao i naselja s većinskim srpskim stanovništvom, koja se referendumom izjasne za priključenje nekoj od postojećih općina s većinskim srpskim stanovništvom.³⁶

Dakle, oružana pobuna hrvatskih Srba u Kninu pokazala je kojim će se pravcem stvari kretati. Hrvatska je pak vlast bila uvjerenjena da će vrijeme biti na njejoj strani. Sustavno je zbog svega toga vodila brigu da ne učini ništa što bi je označilo poticateljem progona odnosno napada na Srbe. Držala je da će javno mijenje stati na njenu stranu, napose zato što je već u tim prvim ranim danima njena obnašanja vlasti JNA svojim postupcima samu sebe označila kao nasilničku podržavateljicu pobune. Srpski su mediji tada intenzivno počeli stvarati psihozu da se Hrvatska sprema za rat i uvozi velike količine oružja. To je bila samo djelomična istina, jer Hrvatska još nije imala svoju vojsku; ona je samo znatno pojačala policijske snage i naoružala ih uvezenim oružjem, jer ga u zemlji, budući da je taj segment kontrolirao Beograd, nije mogla nabaviti. Slijedom svih ovih događaja i jedinice JNA digle su borbenu spremnost.³⁷

³⁴ Ivo Goldstein, *Hrvatska 1918-2008.*, EPH Liber, Zagreb, 2008., str. 666.-667.

³⁵ Isto, 668.

³⁶ Skupina autora, *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Školska knjiga, Zagreb, 2006., str. 213.

³⁷ Davor Runtić, *Domovinski rat*, Svezak 1, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2004., str. 113.

5. RATNE OPERACIJE 1991. GODINE

Hrvatska se počela pripremati za rat praktično od ljeta 1990. godine. Općinski sekretarijati za narodnu obranu u suradnji s lokalnim organizacijama HDZ-a već od rujna te godine formiraju dragovoljačke oružane skupine od po nekoliko desetaka dragovoljaca. Oružje je uglavnom bilo lovačko, jer su ga neki otprije imali. Međutim, neki su uspjeli nabaviti i drugo lako naoružanje. Te su skupine organizirane po svim vojničkim pravilima i ustroju. Iz mjeseca u mjesec broj dragovoljaca se povećavao. U proljeće 1991. godine ti odredi prerastaju u jezgre prvih brigada koje su nazvane ZNG (Zbor narodne garde). Bila je to jezgra buduće hrvatske vojske koja je djelovala koordinirano s posebnim jedinicama MUP-a.³⁸

Hrvatska stranka prava (HSP) organizirala je u kolovozu i rujnu 1991. Hrvatske obrambene snage (HOS) koje su se u prvim mjesecima sukoba samostalno borile. U listopadu 1991. godine, oko 2.000 pripadnika HOS-a postali su regularni pripadnici Hrvatske vojske. U svibnju 1991. je na stadionu u Kranjčevićevoj ulici u Zagrebu organizirana parada koja je traumatiziranoj hrvatskoj javnosti pokazala da se stvara hrvatska vojska i time joj pojačala samosvijest. S druge strane, parada je pojačala i napetosti, jer je budućim protivnicima prezentirala vojsku protiv koje će se boriti. Postajalo je sve jasnije da je rat neizbježan, ako ni zbog čega drugoga onda zbog toga što je dvije vojske koje isti teritorij smatraju svojim teško držati izvan sukoba.³⁹

5.1. SUKOB U PAKRACU

Tijekom veljače i ožujka 1991. praktično su sve snage hrvatske policije bile angažirane na očuvanju javnog reda i mira, bolje rečeno – ustavnog poretka Republike Hrvatske. Hrvatski redarstvenici već su bili raspoređeni po policijskim upravama ili su pridruženi specijalnim postrojbama. Stanje je u Hrvatskoj bilo takvo, da je bilo nužno učiniti sve da se pripremi obrana, jer signali koji su dolazili iz Beograda bili su apsolutno ratohušački.⁴⁰

Pritajeno, relativno mirno vrenje u zapadnom dijelu Slavonije počelo je naglo ključati. Skupština općine Pakrac na svojoj sjednici 22. veljače 1991. donijela je odluku o stavljanju svoje policijske postaje u nadležnost tzv. SUP-a Krajine. Odmah po donošenju odluke, promptno je izvršena nelegalna mobilizacija pričuvnog sastava pripadnika policije srpske

³⁸ Ivo Goldstein, Hrvatska 1918-2008., EPH Liber, Zagreb, 2008., str. 693.

³⁹ Isto, str. 693.

⁴⁰ Davor Runtić, Domovinski rat, Svezak 1, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2004., str. 199.

nacionalnosti, pomoću kojih je oduzeo oružje šesnaestorici policajaca hrvatske nacionalnosti. Razoružane, zatočili su ih u prostorijama policijske zgrade. Da su izvršili nelegalan čin, nove samopostavljene odgovorne osobe u PP Pakrac upozorene su od strane Policijske uprave Bjelovar, pod čiju je nadležnost pripadala i ova postaja.⁴¹

Poslije odluke o priključenju, odnosno „prisajedinjenju“ Pakraca Kninu 22. veljače, politička napetost raste i izražava se na svemoguće načine: preko medija, plakata, parola, grafita, kafića i noćnih izazivanja. Nije bila pošteđena ni Policijska stanica. Policijski puč u Pakracu trebao je biti i formalno ostvarenje svih do tada navedenih odluka Skupštine općine Pakrac u cilju izdvajanja ispod vlasti Republike Hrvatske.⁴²

Već na prvu dojavu o ovom događaju, MUP Hrvatske upućuje u Pakrac jedinice posebne namjene iz Lzučkog i PU Bjelovara. U Pakrac su došli 1. Ožujka oko 5 sati ujutro te vratili postaju u ruke MUP-a RH, oslobodili svoje zarobljene kolege i uhitili dio pobunjenika. Pobunjeni se Srbi nisu pomirili s onim što se dogodilo. Napali su policijsku postaju unakrsnom vatrom. Napeta situacija trajala je nekoliko dana, sve dok nije uspostavljen kakav-takav red i mir.⁴³

5.2. SUKOB NA PLITVICAMA - KRVAVI USKRS

25. ožujka 1991. srpski su ekstremisti već najavili organiziranje tzv. mitinga istine na Plitvicama. Cilj im je bio poduzeće Nacionalni park „Plitvička jezera“ pripojiti tzv. SAO Krajini. Novinari su smatrali da je to još jedna u nizu provokacija kojima je cilj bio poremetiti miran život na Plitvicama i omesti dolazak najavljenih turističkih skupina za uskršnje blagdane.⁴⁴

Po područjima na koja su Srbi i JNA kanili proširiti područje tzv. SAO Krajine zaredale su brojne eksplozije. Ova nova vrsta terorističkih aktivnosti trebala je stvoriti bolju polaznu osnovu za otvoreniju agresiju na Hrvatsku. Novi korak prema radikalizaciji stanja napravljen je u ranu zoru 29. ožujka. Nova grupa srpskih milicajaca pomogla je svojim kolegama da ovladaju čitavim Nacionalnim parkom, zauzevši na kraju i obje upravne zgrade poduzeća „Plitvice.“⁴⁵

⁴¹ Davor Runtić, Domovinski rat, Svezak 1, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2004., str. 205.

⁴² Antun Erjavec, Pakrac i Lipik uoči rata 1991. godine, 500 primjeraka, Pakrac, 2001., str. 19.-21.

⁴³ Davor Runtić, Domovinski rat, Svezak 1, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2004., str. 205.-206.

⁴⁴ Isto, str. 214.

⁴⁵ Isto, str. 215.

Pritisnuta događajima na Plitcivama s jedne strane, te stranačkim prigovorima s druge strane, među kojima je najoštriji bio HSLS, hrvatska se Vlada našla u situaciji da je pod hitno morala odgovoriti. Izvođenjem terorističkih akcija bila je ugrožena sigurnost stanovništva, kao i domaćih i stranih gostiju. Na upozorenje MUP-a, ekstremisti poticani i organizirani posebno od pripadnika velikosrpskih skupina iz Knina, odgovorili su novim provokacijama, prijetnjama i nasilnim pritiscima na dvije tisuće radnika Nacionalnog parka Plitvice, kao i na goste, koje su pljačkama, razbojništvima i na razne načine maltretirali i ugrožavali. Stoga su policijske uprave Karlovca i Gospića 31. ožujka 1991. godine u ranim jutarnjim satima uputile dio svojih snaga na Plitvice sa svrhom uspostaviti javni red i mir na tom području.⁴⁶ Specijalna postrojba hrvatske policije uspješno je intervenirala, i odmah nakon nje su stigle oklopne postrojbe JNA iz 1. i 5. vojne oblasti koje su postavile „tampon zonu“ između sukobljenih strana. Bio je to uvod za razmještaj JNA radi zaštite Krajine, a prema scenariju izvanrednih prilika.⁴⁷ Odlučna akcija hrvatskih policajaca iznenadila je pobunjene Srbe i postigla potpun uspjeh. Ipak, u toj je akciji poginuo hrvatski redarstvenik Josip Jović. Na koncu je uspostavljen javni red i mir na području Nacionalnog parka Plitvice. Nakon krvavog plitvičkog Uskrsa slijedilo je razdoblje u kojem će JNA i jugoslavenski vrh, podržavan i podstrekavan od rukovodstva SR Srbije sve otvorenije i pokazivati i prokazivati vlastite namjere.⁴⁸

⁴⁶ Davor Runtić, Domovinski rat, Svezak 1, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2004., str. 216-217.

⁴⁷ Skupina autora, Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat, Školska knjiga, Zagreb, 2006., str. 117.

⁴⁸ Davor Runtić, Domovinski rat, Svezak 1, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2004., str. 218.-226.

6. MASAKR U BOROVI SELU

Klima rata prije rata stvarana je na području istočne Slavonije tijekom cijelog proljeća 1991. Cijeli ožujak, a posebice travanj, protekao je u čestim barikadama, cjelonoćnom puškaranju u selima sa srpskom većinom, miniranjem željezničke pruge Vinkovci-Vukovar i paljenjem hrvatskih zastava s hrvatskim povijesnim grbom na željezničkim postajama i mjesnim uredima. Svi su događaji tekli koordinirano i bilo je očito da njima upravljaju srbijanski politički vrh i Generalštab tzv. JNA.⁴⁹

Potkraj travnja 1991. više nije bilo mjesta s većinskim srpskim pučanstvom u kojem nisu viđana vozila JNA. Dovožili su oružje. Scenarij je uvijek bio isti. Najprije bi osvanule barikade na prometnicama, na koje bi izašli naoružani civili. Dok su jedni dežurali, drugi su kontrolirali vozila, nepoželjne vraćali natrag, a osim „svojih“, puštali samo vozila JNA sa sanducima oružja, oruđa i streljiva. Kako je količina oružja u rukama Srba rasla, tako se i broj terorističkih akcija povećavao. Po hrvatskim selima ljudi su svakonoćno slušali pucnjavu koja je dolazila iz susjednih sela nastanjenih Srbima. Vrlo se često pucalo i na ljude iz vozila.⁵⁰

U noći od 1. na 2. svibnja dvije policijske ophodnje, naoružane samo kratkim oružjem, patrolirale su na cesti Dalj-Borovo Selo. Na prilazu Borovu Selu, kada su se zaustavile, na njih je otvorena vatra iz prvih neosvijetljenih kuća. Dvojica su policajaca lakše ranjena i oni se uspijevaju povući i javiti u policijsku postaju da se drugo vozilo ne vraća. Budući da je Borovo Selo pod ovlasti Policijske uprave Vinkovci, iz Policijske stanice Vukovar tražit će objašnjenje o tome gdje su dva hrvatska policajca. Poznato je da je razgovor vođen s Vukašinom Šoškočaninom koji se nametnuo za vođu SDS-a. Znao je da su dva hrvatska policajca zarobljena i da su u Borovu Selu.⁵¹

I zaista, Srbi su pucali i po drugoj patroli. Lakše su ranili policajce Zvonimira Mekovića i Dalibora Križanovića, a onda ih i zarobili. Slučaj s drugom patrolom rasvijetlit će se kasnije, međutim u tim trenucima hrvatska strana nije znala ništa. Na noge su dignute sve okolne policijske uprave u patrole. Nako svega, sumnjajući na najgore, načelnici PU Vinkovaca i PU Osijeka Josip Džaja i Josip Reihl-Kir zajednički su zaključili da su se stekli uvjeti da se ode na mjesto događaja i rekonstruira tijekom ovoga teškog izgreda te da se otkriju počinitelji i

⁴⁹ Mile Dedaković-Jastreš, Bitka za Vukovar, Neobična naklada, Vinkovci, 2000., str. 41.

⁵⁰ Davor Runtić, Domovinski rat, Svezak 1, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2004., str. 246.

⁵¹ Mile Dedaković-Jastreš, Bitka za Vukovar, Neobična naklada, Vinkovci, 2000., str. 41.

eventualno pronađu i spase dvojica redarstvenika. Poslana je ojačana klasična policijska ekipa predvođena Stipanom Bošnjakom, koja je u Borovo Selo ušla u 12 sati.⁵²

Čim je vinkovačka skupina ušla u Borovo Selo, na njih je otvorena jaka i organizirana vatra s krovova, snajperima s prigušivačima, tromblonskim minama i automatskim pješačkim oružjem. Policajci su organizirali obranu, jer su se našli u klopci, a već su imali mrtvih i ranjenih i zatražili pomoć. Kreću pojačanja i iz Dalja i iz Vinkovaca, odnosno iz Vukovara. Policajci osječke Policijske uprave zaustavljeni su na barikadi i ne uspijevaju ući u Borovo Selo. Vinkovačka jedinica ulazi u Borovo Selo, sada samo s jednim ciljem: pomoći svojim i izvući ih.⁵³

Za to vrijeme iz smjera Dalja umiješat će se sedam oklopnih transportera jugovojske, a iz trećeg će transportera biti otvorena vatra na hrvatske policajce. Iza transportera će se kretati naoružani civili kojima jugovojska omogućuje preuzeti inicijativu, što će rezultirati novim ubijanjima, odnosno pokoljem već ranjenih policajaca. Zabilježeno je i svjedočenje da će iz kola Hitne pomoći iz Vukovara, biti bačene ručne bombe na hrvatske policajce.⁵⁴

Masakr u Borovu Selu bio je dio dramatične polovice svibnja 1991. u cijeloj Hrvatskoj. Intervencija Armije donijela je kratkotrajno zatišje na području Vukovara. Način na koji je JNA intervenirala već je bio viđen u zapadnim dijelovima Hrvatske. Oklopništvo iz 12. proleterske mehanizirane brigade iz Osijeka pojavilo se na mjestu sukoba, razdvojivši, kako je to Savezni sekretarijat za narodnu obranu imenovao, „sukobljene“ strane. Pokušaj Armije da sa 18 tenkova i oklopnih transportera preko Bogdanovaca uđe u Vukovar spriječili su 5. svibnja 1991. mještani tog sela.⁵⁵

Činjenica je da je zasjeda u Borovu Selu organizirana i pripremljena i da je poginulo 12 hrvatskih policajaca, a ranjen ih je 21. Najmanje je šest policajaca ubijeno nakon ranjavanja, odnosno, svirepo su izmasakrirani. Nakon Borova Sela ništa više neće biti kao prije, a događaj je i Hrvate, koji su mislili da će sve proći mirno, uvjerio da se neće moći ništa bez rata. Hrvatska država i njezino Vrhovništvo radili su na tome da izdvajanje iz Jugoslavije ima legalitet i legitimitet, a to će se ostvariti referendumom 19. svibnja 1991. na kojem je 94,17 % građana Hrvatske glasalo za samostalnost. Na području bivše općine Vukovar više nema mira, a isto je zapravo u cijeloj istočnoj Slavoniji i u Baranji. Očito je da se „čarke“ nastavljaju, ali da Generalštab još nema odluku da otvoreno krene na Hrvatsku.⁵⁶

⁵² Davor Runtić, Domovinski rat, Svezak 1, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2004., str. 246.-247.

⁵³ Mile Dedaković-Jastrebn, Bitka za Vukovar, Neobična naklada, Vinkovci, 2000., str. 42.

⁵⁴ Isto, str. 42.

⁵⁵ Davor Marijan, Bitka za Vukovar, Hrvatski institut za povijest, Zagreb-Slavonski Brod, 2004., str. 52.

⁵⁶ Mile Dedaković-Jastrebn, Bitka za Vukovar, Neobična naklada, Vinkovci, 2000., str. 42.

7. PRIPREME ZA RAT

Nabavivši oružje tajnim kanalima iz inozemstva, Hrvatska je potkraj siječnja 1991. raspolagala s približno 30.000 komada uglavnom streljačkog i ponešto protuzračnog i protuoklopnog oružja. Dana 26.VI.1991. Sabor je dobio Zakon o obrani kojim je predviđeno da se hrvatske oružane snage sastoje od ZNG-a i Hrvatske vojske (HV). JNA je ispočetka zauzela prividno neutralno stajalište nemiješanja u sukobe između pobunjenih Srba i hrvatskih snaga. No tako uspostavljene „tampon zone“ zapravo su sprječavale hrvatske snage da interveniraju, a pobunjenim Srbima omogućavale su da na zaposjednutom području provode etničko čišćenje, tj. da odatle protjeruju hrvatsko i ostalo nesrpsko pučanstvo.⁵⁷

Činjenica je da je u svijetu u većini vodećih ljudi i država bila čvrsta namjera da se sačuva Jugoslavija. Tzv. JNA, ohrabrena time, ali i uvjeren u svoju moć, nije žurila računajući da će uz pomoć Srba u Hrvatskoj, koji su već kontrolirali veći dio područja, gdje su bili većina, učiniti to vrlo brzo i definitivno riješiti hrvatsko pitanje.⁵⁸

U međuvremenu, hrvatski je Sabor šestog dana neprekidnog zasjedanja, 25. lipnja 1991. donio Deklaraciju o uspostavi suverene i samostalne Republike Hrvatske, Ustavnu odluku o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske te druge temeljne državnopravne odluke kojima je Hrvatska postala samostalna republika. Istoga dana, samo jedan sat kasnije, i slovenski parlament proglasio je samostalnost i neovisnost Slovenije.⁵⁹

Do potkraj lipnja JNA je čuvala Krajinu od intervencije hrvatske policije. Krajem lipnja stanje se potpuno promijenilo, krajinska milicija je krenula u osvajanje prostora. Ona je ujutro 26. lipnja napala postaju hrvatske policije u Glini, zauzela je i potom se povukla u okolinu grada. U kontekstu sukoba u Sloveniji, napad na policijsku postaju u Glini bio je pokušaj vezanja hrvatskih snaga na lokalnoj razini i odvlačenje pažnje od angažmana JNA u Sloveniji. Zbog sukoba je Martin Špegelj, kao hrvatski ministar obrane, 30. lipnja naredio da se štabovi civilne zaštite pripreme za moguće proširenje sukoba iz Slovenije u Hrvatsku i da se poduzmu mjere za pripremu skloništa i moguće sklanjanje stanovništva. Sukob u Sloveniji je brzo i bez većih borbi završen, nakon čega je počelo povlačenje JNA iz Slovenije.⁶⁰

⁵⁷ Skupina autora, Hrvatska enciklopedija, Svezak 3, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2001., str. 209.

⁵⁸ Mile Dedaković-Jastrebn, Bitka za Vukovar, Neobična naklada, Vinkovci, 2000., str. 43.

⁵⁹ Davor Runtić, Vukovar i istočno bojište, Svezak 1, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Raslina, 2008., str. 233.-234.

⁶⁰ Skupina autora, Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat, Školska knjiga, Zagreb, 2006., str. 117.-118.

Prvi veliki val dovlačenja snaga za agresiju tzv. JNA na Hrvatsku dogodio se 3. srpnja. Najprije je rano u noći iz Beograda krenula kolona od 180 vozila, uglavnom oklopnih, a istog dana poslije podne kreće još 200 vozila. Sve te snage oklopno-mehaniziranih jedinica rasporedit će se oko Šida, odnosno od desne obale Dunava pa do autoceste Zagreb – Beograd. Sve je bilo potpuno jasno i raspored snaga tzv. JNA pokazivao je očite namjere.⁶¹

Na širem području Vukovara sela naseljena srpskim stanovništvom Negoslavci, Bršadin, Pačetin, Trpinja i Bobota postupno su pretvorena u uporišta pobunjenicima i JNA za rat kao kružna osnovica kasnijih napada na Vukovar. Istu su ulogu imala sela Tenja na prilazima Osijeku, i Mirkovci kod Vinkovaca. Nakon učestalih provokacija srpskih pobunjenika iz Mirkovaca, hrvatske snage su noću 4./5. srpnja blokirale i napale ovo selo. Napad je prekinut nakon intervencije i prijetnji zapovjednika JNA iz Vinkovaca. Provociranje iz Mirkovaca je nastavljeno pa su hrvatske snage 22. srpnja ponovile napad koji je svršio kao potpuni fiasco i uz velike gubitke. Nakon napada Armija je oko Mirkovaca postavila sralnu tampon-zonu. Poginulo je 14 gardista i pet civila, a ranjeno je šest gardista i policajaca.⁶²

Početak kolovoza pokazivao je potpuno otvoreno namjere vlasti iz Beograda koji su od demokratskih promjena u Hrvatskoj radili na tome da pod svaku cijenu zadrže pozicije i privilegije koje su imali u SFRJ. Priprema Srba u Hrvatskoj za ulogu pete kolone započela je puno ranije, a naročito od smrti Josipa Broza, koji je i sam sumnjao u mogućnost održanja Jugoslavije. Tzv. JNA je preuzela operativni dio tog posla kojeg su na terenu obavljali umirovljeni partizanski borci i oficiri tzv. JNA, te razne obavještajne strukture. Tzv. JNA je u prvo vrijeme smatrala kako treba sačuvati Jugoslaviju i samoupravni socijalistički sustav, jer joj je to bilo jedino jamstvo očuvanja statusa i privilegija. Do ljeta 1991. godine to će se potpuno promijeniti i tzv. JNA će se gotovo potpuno srbizirati i prihvatiti ideju Slobodana Miloševića i njegovih sljedbenika o stvaranju velike Srbije.⁶³

Ulogu Trojanskoga konja u budućim srpskim osvajanjima u Hrvatskoj dobili su lokalni Srbi. Kako bi ih se uvjerilo da su „ugroženi“ i da se trebaju dići na oružje, Hrvati, njihov novoizabrani predsjednik Franjo Tuđman i nova hrvatska država proglašeni su fašističkima i protusrpskima. S druge strane, srpski su ekstremisti preuzeli ikonografiju četništva kako bi prizvali u Hrvata strašna sjećanja na četničke zločine u Hrvatskoj tijekom Drugoga svjetskog rata te ih natjerali na bijeg i iseljavanje. Oslabljena iznutra, Hrvatska je trebala biti sitnim zalogajem za snage tzv. JNA. Glavni pravci udara kojima je trebalo isprijecati Hrvatsku, po

⁶¹ Mile Dedaković-Jastreš, Bitka za Vukovar, Neobična naklada, Vinkovci, 2000., str. 43.

⁶² Skupina autora, Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat, Školska knjiga, Zagreb, 2006., str. 120.

⁶³ Davor Runtić, Vukovar i istočno bojište, Svezak 1, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Raslina, 2008., str. 373.

zamisli Generalštaba JNA, bili su: Gradiška-Virovitica, Bihać-Karlovac-Zagreb, Knin-Zadar i Mostar-Split. U usporedbi s ovim planom Generalštaba, linija četničkog vojvode Šešelja Virovitica-Karlovac-Karlobag zvuči gotovo skromno.⁶⁴

Težište napadne operacije JNA bilo je u istočnoj Slavoniji. Ona je bila granično područje sa Srbijom, što je JNA dala sigurno zaleđe i neometanu logističku potporu. Ovo je utjecalo da se glavnina snaga JNA, oklopno-mehanizirana skupina, koncentrira upravo na ovom području. Skupina je imala zadaću da se probije kroz istočnu Slavoniju, spoji sa snagama Banjalučkog korpusa kod Okučana u zapadnoj Slavoniji i nastavi prodor u unutrašnjost Hrvatske. Simbol novih i modificiranih planova JNA bio je Vukovar.⁶⁵

Početkom srpnja počelo je intenzivno grupiranje snaga JNA, lokalnih pobunjenika i četničkih dragovoljaca iz Srbije na srpski dio Dunava kod Vukovara. Grad je već bio podijeljen između Hrvata i Srba, a međusobni obračuni postali su dijelom njegove svakodnevne. Oklopne snage JNA zauzele su sve strateške točke u Baranji, stežući tako obruč oko Vukovara, koji je s ostatkom Hrvatske bio povezan uskim koridorom preko Bogdanovaca, Marinaca i Nuštra. U vukovarsku vojarnu dovedeni su oficiri velikosrpske orijentacije i probrani rezervisti iz Srbije. Prvu oružani napadi srpskih snaga na vukovarske branitelje krenuli su napadima iz Borova Sela na položaje Zbora narodne garde i policije u Borovu Naselju. Od početka kolovoza započinje svakodnevno granatiranje gradske jezgre Vukovara.⁶⁶

⁶⁴ Mile Dedaković-Jastrebović, *Bitka za Vukovar*, Neobična naklada, Vinkovci, 2000., str. 44.

⁶⁵ Skupina autora, *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Školska knjiga, Zagreb, 2006., str. 125.-126.

⁶⁶ Dušan Viro, *Slobodan Milošević-anatomija zločina*, Profil, Zagreb, 2007., str. 173.-174.

8. BITKA ZA VUKOVAR

U planovima jugogenerala istočna Slavonija imala je posebnu ulogu. Tu je trebalo započeti „oslobađanje srpskih krajeva“ i prodor prema Zagrebu i Varaždinu. Glavna grupacija kopnene vojske namijenjena provedbi već spomenutoga ratnog plana Generalštaba JNA bila je upućena upravo na istočnu Slavoniju. Od masakra u Borovu Selu JNA je širom Slavonije demonstrirala silu, a nakon toga zločina uslijedili su i sukobi u Čelijama, Tenji, Mirkovcima, Dalju. Do 24. kolovoza samo je u Vukovaru i Vinkovcima poginulo pedesetak ljudi. No, sve ovo nije dovelo do željenih rezultata: Hrvati se nisu razbježali. Štoviše, postajali su sve organiziraniji i sposobniji za obranu.⁶⁷

Prema popisu stanovništva iz 1991., općina Vukovar imala je 84.189 stanovnika: 36.910 Hrvata (43,8%), 31.445 Srba (37,4%), 1.375 Mađara (1,6%), 6.124 (7,3%) onih koji su se izjasnili kao Jugoslaveni i 8.335 (9,9%) ostalih ili neopredijeljenih. Grad Vukovar imao je 1991. ukupno 44.369 stanovnika: 21.065 Hrvata (47,2%), 14.425 Srba (32,3%), 919 Rusina (2,1%), 694 Mađara (1,5%), 147 Slovaka (0,3%), 94 Nijemca, 4.355 onih koji su se izjasnili kao Jugoslaveni (9,8%) te 2.490 (6,6%) ostalih ili neopredijeljenih.⁶⁸

Generalštab JNA donio je odluku da Vukovar po „oslobođenju“ preda pobunjenim Srbima jer će upravo taj grad postati glavni grad Krajine. Od pokolja u Borovu Selu Vukovar je praktično bio u ratu. Obrana grada bila je organizirana po mjesnim zajednicama, a jedina mobilna postrojba bio je četvrti bataljun Treće brigade, jedinica koju je činilo 265 ljudi koje su vodili zapovjednici Stipan Radaš, Ivica Arbanas i Pero Perić. Zahvaljujući njima plan o zauzimanju grada propao je već u prvom pokušaju.⁶⁹

Tog ljetnog dana, 24. kolovoza 1991., jedan je mladi Hrvat iz sela Brusnice kod Bosanskog Broda, Luka Andrijanić, dvadesetjednogodišnjak, ušao u povijest. S njim je i Vukovar polako ulazio u legendu. Nekoliko dana prije Luka je dobio zapovijed da pronade najbolje mjesto i postavi trocijevni protuzrakoplovni top. Dana 24. kolovoza borci sa silosa Đergaj javili su zapovjedništvu ZNG-a da zrakoplovi tzv. JNA raketiraju njihove položaje i cijelo Borovo Naselje. Ivica Arbanas otišao je u štab TO, uspostavio vezu s jedinicom tzv. JNA u vojarni i tražio da prenesu poruku u Novi Sad, generalu Biočeviću, da će ZNG rušiti zrakoplove ako se napad nastavi. U prvi mah činilo se da su odustali od novih napada, no između 17 i 18 sati

⁶⁷ Mile Dedaković-Jastreš, *Bitka za Vukovar, Neobična naklada, Vinkovci, 2000.*, str. 45.

⁶⁸ Ante Nazor, *Grad je bio meta, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2008.*, str. 39.

⁶⁹ Mile Dedaković-Jastreš, *Bitka za Vukovar, Neobična naklada, Vinkovci, 2000.*, str. 45.

zrakoplovi su ponovno došli i nastavili s raketiranjem. Luka Andrijanić naciljao je zrakoplove i sa 156 metaka srušio dva. Te se večeri među braniteljima slavilo.⁷⁰

Nedjelja, 25. kolovoza 1991. godine svanula je tako mirno, kao da se sinoć ništa nije dogodilo. Kao i svakoga bivšeg dana, vojni kamion marke TAM, koji je prevezio hranu iz vukovarske vojarne pripadnicima tzv. JNA koji su činili tzv. tampon-zonu između Borova Sela i Borova Naselja, uredno se pojavio na kontrolnoj točki kod kafića „Slon.“ Branitelji Vukovara osiguravali su ovu kontrolnu točku antenskim protuoklopnim minama. Kad bi kamion nailazio, mine su zbog njegove sigurnosti uvijek sklanjali uz rub ceste. Tako su učinili i ovoga puta. No ovoga puta kamion nije prošao između sklonjenih mina, nego je hotimično skrenuo s asfaltnog dijela ceste i krenuo preko mina. Mina je eksplodirala istoga časa.⁷¹

Tzv. JNA je odmah ustvrdila da je kamion pogođen ručnim bacačem i u kaznenu ekspediciju na Borovo Naselje iz vukovarske je vojarne krenulo nekoliko tenkova. Cijeli grad našao se pod jakom minobacačkom i topničkom vatrom. Iz gradske vojarne je izašlo šest tenkova i postavilo se na cestu između Vukovara i Bogdanovaca. Time je bila prekinuta i posljednja normalna prometna veza Vukovara sa svijetom. Iz Vukovara i u Vukovar od tada se moglo tek „kukuruznim putem“ od Lušca.⁷²

Pješaštvu, potpomognutom tenkovima i oklopnim transporterima, u pomoć je priteklo i zrakoplovstvo, bacajući na položaje hrvatskih branitelja međunarodnim konvencijama zabranjene tzv. kazetne bombe, no nisu uspjeli probiti crte obrane. Žestokoj vatri bila je izložena i vukovarska bolnica, dvije operacijske sale bile su potpuno uništene, a većina bolesnika i ranjenika bila je evakuirana u neadekvatne podrumske prostorije. Grad je ostao bez struje, stanovništvo je počelo živjeti u podrumima.⁷³

Početne pobjede nisu uspavale vodeće ljude grada Vukovara i njegove obrane. Bili su svjesni vojne sile koja se skupljala oko grada, upoznali su njezinu žestinu u prvom napadu, a očekivali su još veći i još gori napad, onaj iz osvete. Znali su da su branitelji hrabri ljudi, da brane svoje, ali i da su vojnicima postali tek prije nekoliko mjeseci. Već duže vrijeme u Zagrebu su razne skupine tražile ljudsku i materijalnu pomoć smatrajući da je za vođenje daljnje obrane nužan profesionalac.⁷⁴

⁷⁰ Mile Dedaković-Jastreš, Bitka za Vukovar, Neobična naklada, Vinkovci, 2000., str. 45.

⁷¹ Davor Runtić, Domovinski rat, Svezak 1, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2004., str. 361.-362.

⁷² Davor Runtić, Vukovar i istočno bojište, Svezak 2, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Raslina, 2009., str. 23.-24.

⁷³ Dušan Viro, Slobodan Milošević-anatomija zločina, Profil, Zagreb, 2007., str. 175.

⁷⁴ Davor Runtić, Vukovar i istočno bojište, Svezak 2, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Raslina, 2009., str. 25.-26.

8.1. ORGANIZACIJA OBRANE VUKOVARA

Vukovar je zahvaljujući žestokom otporu njegovih branitelja već počeo dobivati na ugledu u hrvatskoj javnosti, ali i reputaciju najgorega bojišta u Hrvatskoj. Situacija nije mogla biti ozbiljnija: grad je bio gotovo opkoljen, obrana, iako vrlo učinkovita, nedovoljno organizirana, naoružanje slabo, civila mnogo.⁷⁵

Do sredine kolovoza, kada je preuzeo dužnost pomoćnika ministra unutarnjih poslova, Tomislavu Merčepu je kao sekretaru Sekretarijata za narodnu obranu grada Vukovara pripadala vodeća uloga u obrani Vukovara. Gradom i dalje upravlja Krizni štab predvođen povjerenikom Vlade RH za Vukovar, u čijem sastavu su bili predstavnik sekretarijata, bolnice, civilne zaštite, MUP-a i garde, a prema internom dogovoru zapovjednika u Vukovaru, zapovijedanje vojnim formacijama privremeno je preuzeo Ivica Arbanas, zapovjednik 4. bojne 3. brigade ZNG-a.⁷⁶

Branitelji Vukovara i povjerenik Vlade za općinu Vukovar Marin Vidić-Bili bili su svjesni da im za daljnju obranu trebaju ljudi kojima je vojska profesija. Zapovjedništvo ZNG u Zagrebu će odlukom načelnika Stožera Hrvatske vojske pukovnika Imre Agotića krajem kolovoza u Vukovar uputiti dopukovnika Milu Dedakovića. Njega će 31. kolovoza Zapovjedništvo ZNG dokumentom ovlastiti da u Vukovar ode sa zadatkom zapovijedanja svim oružanim snagama na teritoriju općine Vukovar i Ilok.⁷⁷

Dedaković se pripremio za polazak na svoje novo „radno mjesto“ s jasnim planom u glavi. Prvo, preuzeti zapovjedno mjesto i dovesti ga na razinu organizacije potrebnu za nesmetano vođenja ratnih operacija na cijelom području koje je obuhvaćao pojam obrane Vukovara. Drugo, upoznati se s lokalnim zapovjednicima, sa situacijom na svakom dijelu bojišnice, s brojem i kvalitetom ljudi i borbenih sredstava kojima raspolažu, te ustanoviti zapovjednu hijerarhiju. Treće, upoznati se s terenom i rasporedom obrambenih položaja. Četvrto, upoznati se s trenutnim stupnjem organiziranosti civilnog života grada te ga staviti u funkciju obrane.⁷⁸

U roku nekoliko sati vukovarska je obrana imala: zapovjednika – dopukovnika Dedakovića; zamjenika zapovjednika – kapetana Branka Borkovića; načelnika veze – Julija Novaka; šifranta – Žarka Sabljaka; vezu sa svim zapovjednim mjestima na terenu, bolnicom, policijom, određene su nove šifre. Uspostavljena je i veza s Centrom za obavlješćivanje u

⁷⁵ Mile Dedaković-Jastreš, Bitka za Vukovar, Neobična naklada, Vinkovci, 2000., str. 57.

⁷⁶ Ante Nazor, Grad je bio meta, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2008., str. 47.-48.

⁷⁷ Davor Runtić, Vukovar i istočno bojište, Svezak 2, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Raslina, 2009., str. 37.

⁷⁸ Mile Dedaković-Jastreš, Bitka za Vukovar, Neobična naklada, Vinkovci, 2000., str. 58.

Vinkovcima, jer je bilo jasno kako ova dva mjesta moraju surađivati u obrani. Funkcionirala je i redovita veza s Osijekom.⁷⁹

Kada su obavljene sve te pripreme, preko kurira i veze pozvani su svi zapovjednici na prvi razgovor sa svojim novom „šefom.“ Došli su: Ivan Šoljić, zapovjednik Mitnice; Zdravko Komšić, također s Mitnice; Blago Zadro, zapovjednik Borova Naselja; Marko Babić i Ivo Kovačić, dozapovjednici Borova Naselja; Stipe Pole, načelnik PU, njegov pomoćnik Stjepan Klasić i savjetnik za vojna pitanja Boris Tončinić; Franjo Kračak-Brada, zapovjednik minobacača na Gimnaziji; Zlatko Menges iz MZ „Vukovar stari“; Petar Kačić, zapovjednik Sajmišta; Stjepan Sučić-Crni, zapovjednik MZ „Prvi maj“ i njegov mlađi brat Miroslav; Ivica Arbanas, zapovjednik ZNG, njegov zamjenik Pero Perić i Stipan Radaš, također iz ZNG; Ivan Anđelić-Doktor, iz protuzrakoplovne zaštite; Stjepan Vidaković, zapovjednik Lušca; Jure Bumber, zapovjednik satnije ZNG; Danijel Rehak, tajnik Sekretarijata za narodnu obranu; Ivan Katić, zapovjednik Budžaka; Ivan Matković, zapovjednik Bogdanovaca; Jurica Tolj, zapovjednik položaja između Lušca i Bogdanovaca, odnosno „kukuruznog puta.“⁸⁰

Dedaković im je priopćio kako će od toga trenutka sve obrambene snage – ZNG, MUP i TO – kao i svi civilni poslovi važni za obranu grada prijeći pod ovlast zapovjedništva obrane i naglasio kako očekuje da se njegove zapovijedi izvršavaju bez pogovora uz, dakako, korektan odnos i s njegove strane. Jedna od prvih zapovijedi bila je promjena tajnih naziva na koje će se pojedini zapovjednici od toga dana odazvati: Šljuke su bili Zadrini ljudi u Borovu Naselju, Slavuji su bili na položajima na Budžaku, Joe je bilo ime Šoljićevih na Mitnici, Ševe su bili ljudi iz ZNG-a; Sokoli, Ose, Ševe (ZNG) i Bojleri operirali su na Sajmištu, u MZ „Prvi maj“ djelovali su Crni, Laste su bili Bogdanovčani, Galebovi su bili u Iloku, Vrapci na području između Vukovara i Bogdanovaca, a Jastrebovi zapovjedništvo. Sam Dedaković je dobio šifru Jastreb, a Borković Mladi Jastreb.⁸¹

Vukovarsku bojišnicu duljine 35-40 kilometara branilo je nešto više od 1.800 uglavnom neprofesionalnih boraca sa skromnim naoružanjem: osobnim naoružanjem čiji se spektar kretao od lovačkoga preko trofejnoga pa sve do modernijega, često kupljenoga privatnim, crnoburžijanskim kanalima; nešto starih topova i minobacača kalibra 82 i 120 milimetara; nekoliko ZIS-ova i protuzrakoplovnih strojica, a kao topničko naoružanje koristile su se i protugradne rakete ispaljivane iz kamiona iz raznih dijelova grada i koje su imale više

⁷⁹ Mile Dedaković-Jastreb, Bitka za Vukovar, Neobična naklada, Vinkovci, 2000., str. 62.

⁸⁰ Isto, str. 63.

⁸¹ Isto, str. 64.

psihološko nego ubojito djelovanje – tek ako bi pale na staju ili sjenik, znale bi izazvati gadne požare.⁸²

Iako se obrana Vukovara veže za potpukovnika Dedakovića, ne može se olako prijeći preko Merčepova udjela u njoj. Za vrijeme njegova zapovjedanja zaokružena je obrambena cjelina stavljanjem pod nadzor Borova Naselja i Lušca. Neizravnu potvrdu učinkovitog merčepova rada dao je u svom prvom izvješću i sam Dedaković tvrdnjom da je obrana postavljena i da sustav funkcionira besprijekorno. Sam Merčep također je tvrdio da je obranu organizirao na načelima teritorijalne obrane, po mjesnim zajednicama, te da se to pokazalo dobrim. Najveći nedostatak obrane u vrijeme njegova zapovjedanja bio je nedostatak jasne i sveprihvaćene zapovjedne crte.⁸³

8.2. ODNOS SNAGA

U bici za Vukovar na jugoslavensko-srpskoj strani sudjelovale su sljedeće vrste vojnih postrojbi: regularne i paravojne. Regularne vojne postrojbe bile su Oružane snage SFRJ, koje su sačinjavale Jugoslavenska narodna armija i Teritorijalna obrana Republike Srbije i Autonomne pokrajine Vojvodine. Paravojne postrojbe bile su sve ostale postrojbe koje su sudjelovale u bici na strani agresora: tzv. Teritorijalna obrana SAO istočne Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema te mnogobrojne dragovoljačke postrojbe, većinom stranačke, koje su na područje bitke dolazile iz Srbije. Treba istaknuti da je krnje Predsjedništvo SFRJ pokušalo ovim paravojnim postrojbama dati legalan status priznavši im položaj pripadnika Oružanih snaga, ali to je bila nelegalna odluka jer za nju nije bilo uporišta u Ustavu.⁸⁴

JNA je počela bitku s oko 20.000 vojnika, 400-500 tenkova, 300-400 oklopnih transportera, oko 250 lakih, 100-120 teških topova, 30-ak VBR-a i 300-tinjak minobacača. Ako se njima pribroje i one paravojne postrojbe koje su u vrijeme prvih dana Bitke za Vukovar, a to je razdoblje od 25.8. do 1.9.1991. godine, već bile prisutne tamo ukupne jugo-srpske snage koje su počele s agresijom na Vukovar krajem kolovoza 1991. godine brojat će oko 25.000 vojnika. Nakon velikog početnog neuspjeha, kada JNA nije uspjela zauzeti Vukovar za 2 dana, kako je bilo planirano, a njezini gubici se pokazali puno veći od očekivanja, njezina vrhuška na vukovarsko ratište upućuje nove postrojbe. Zadnjih dana rujna u bitku je konačno ušla i glavnina elitne 1. proleterske gardijske mehanizirane divizije. Ova najelitnija „paradna“

⁸² Mile Dedaković-Jastreš, Bitka za Vukovar, Neobična naklada, Vinkovci, 2000., str. 65.

⁸³ Davor Marijan, Bitka za Vukovar, Hrvatski institut za povijest, Zagreb-Slavonski Brod, 2004., str. 269.

⁸⁴ Tomislav Stockinger, Vukovar-grad koji je obranio Hrvatsku, Mato Lovrak, Zagreb, 2004., str. 60 .

postrojba JNA sastojala se od 3 motomehanizirane brigade (303 tenka), 2 artiljerijska puka, 1 puk protuoklopne artiljerije, 1 mješoviti puk PZO i 1 inženjerijski puk, s ukupno 18.000 – 20.000 vojnika. Kada se tim snagama pribroje i one koje se na području Vukovara nalaze od kraja kolovoza, lako je izračunati da u drugoj fazi Bitke za Vukovar, tj. od druge polovice rujna 1991. godine od strane JNA u agresiji na grad sveukupno sudjeluje već oko 35.000 vojnika, oko 700 tenkova, oko 600 oklopnih transportera, oko 500 lakih i oko 300 teških topova, 80-ak VBR-a i 700-tinjak minobacača.⁸⁵

U ovo doba intenzivirao se i dolazak mnogobrojnih paravojnih skupina iz Srbije koje su činile velik dio pješačkih snaga za oklopno-pješačke napade na Vukovar, Borovo Naselje, Bogdanovce i ostala strateški važna mjesta u području bitke. Broj paravojnih postrojbi u ovoj fazi iznosio je oko 15.000, tako da su sveukupne srpske snage koje su sudjelovale u bici od kraja rujna dosegle impozantnu brojku od 50.000 vojnika. Što se tiče avijacije, JNA je u svim fazama bitke upotrebljavala gotovo sav svoj zrakoplovni potencijal u Srbiji koji se sastojao od lovačko-bombarderskih aviona tipa Mig-21 sovjetske proizvodnje i „Orao“ jugoslavensko-rumunjske proizvodnje, zatim modernih lovaca Mig-29, te nešto slabijih jugoslavenskih zrakoplova „Jastreb“ i „Galeb.“ U avijaciji je srpska nadmoć bila apsolutna. Ukupno je zrakoplovstvo u Bici za Vukovar sudjelovalo sa oko 100 aviona i 60-70 helikoptera. Treba istaknuti i da su veliku ulogu u borbama za Vukovar odigrali i brodovi riječne ratne flotile JNA koji su iz svojih skrivenih plovnih pravaca na Dunavu topovima od 120 mm tukli po gradu i položajima braniteljima te štitili prevoženje skelama preko Dunava pojačanja iz Srbije.⁸⁶

Dobrovoljačke postrojbe iz Srbije bile su službeno pod zapovjedništvom čelnika najekstremnijih srpskih političkih stranaka koje su u svojim programima imale zacrtano zauzimanje za ostvarenje plana stvaranja „Velike Srbije“ i zagovaranje najekstremnijih metoda u ostvarivanju toga plana. Najveće od njih bili su: „Dušan Silni“ – postrojba Srpske Narodne Obnove pod zapovjedništvom Dragoslava Bokana; „Beli Orlovi“ – također postrojba Srpske Narodne Obnove pod zapovjedništvom Mirka Jovića; „Srpski Četnički Pokret“ – postrojba Srpske Četničke stranke pod zapovjedništvom Vojislava Šešelja kojemu se za zločine sudi u Haagu; „Tigrovi“ i „Srpska dobrovoljačka garda“ – postrojbe kojima je zapovijedao Željko Ražnjatović-Arkan.⁸⁷

⁸⁵ Tomislav Stockinger, Vukovar-grad koji je obranio Hrvatsku, Mato Lovrak, Zagreb, 2004., str. 64.

⁸⁶ Isto, str. 64-65.

⁸⁷ Isto, str. 67.

U bici za Vukovar na strani hrvatskih branitelja sudjelovale su postrojbe Zbora narodne garde (ZNG), čiji jedan dio je tijekom bitke službeno postao Hrvatska vojska (HV), Ministarstva unutarnjih poslova (MUP) i naoružane dragovoljačke postrojbe Narodne zaštite kao dio jedinstvenih Oružanih snaga Republike Hrvatske.⁸⁸

Potkraj rujna su stigli borci HOS-a kao ispomoć tadašnjim vukovarskim obrambenim snagama. I njihovi suborci i civili koje su štitili o njima govore s velikim poštovanjem. Zašto je tomu tako, mogu objasniti podaci o sudbini vukovarskih hosovaca: od 58 bojovnika koji su stigli na vukovarsko bojište (od čega 14 u Bogdanovce), 25 ih je poginulo ili nestalo, 9 ih je izašlo s konvojem 19. listopada 1991. kao teški ranjenici, dok je njih 18 izašlo u probou, od kojih samo sedam nije bilo ranjeno. Dakle, od 58 ljudi nema ih 25, a 26 ih je lakših ili težih invalida.⁸⁹

Za njih se, doslovce, može primijeniti ona „došli su tiho i ušli u legendu.“ Prva skupina, njih 39, u Vukovar je stigla 27. rujna. S njima je u Vukovar stigao i 25-godišnji dragovoljac, mladi Francuz Jean Michel Nicollier. Druga je, 28. rujna, stigla u Bogdanovce i tamo ostala, dok je treća u Vukovar ušla u noći 29./30. rujna. Prva i treća skupina stigle su u grad dobro opremljene i naoružane: imale su vlastita vozila, odore, oznake, automatske puške, pištolje, dva snajpera, jednu puškostrojnicu, dva minobacača od 60 mm, jedan od 82 mm, dva ručna bacača, mnogo streljiva, mina, tromblona, jednu „osu“ i desetak zolja. Druga je skupina bila slabije naoružana. Cijelim putem od Zagreba do Bogdanovaca obećavano im je oružje, no do njega su došli kada su ga, nakon prvoga okršaja s četnicima kod Bogdanovaca, oteli neprijatelju.⁹⁰

Od postrojbi ZNG u bici za Vukovar sudjelovale su: 1. „A“ brigada ZNG-a, 3. „A“ brigada ZNG-a, 109. brigada ZNG-a (HV), 122. brigada ZNG-a (HV), 131. brigada ZNG-a (HV) i 204. (124.) brigada ZNG-a (HV). Od pričuvnih brigada ZNG-a (HV) na prvom mjestu valja spomenuti herojsku 204. (124.) brigadu sastavljenu od branitelja Vukovara, Borova Naselja i Bogdanovaca. Premda je za vrijeme bitke pa i u kasnijem razdoblju bila poznata pod nazivom 204. brigada, o njezinom osnutku pod tim brojem i danas postoje različita tumačenja. 204. brigada ne postoji, naime, u službenom popisu hrvatskih brigada koje su sudjelovale u Domovinskom ratu. Ono što postoji i što jest službeno verificirano, jest činjenica da je po

⁸⁸ Tomislav Stockinger, Vukovar-grad koji je obranio Hrvatsku, Mato Lovrak, Zagreb, 2004., str. 68.

⁸⁹ Mile Dedaković-Jastrebn, Bitka za Vukovar, Neobična naklada, Vinkovci, 2000., str. 175.

⁹⁰ Mile Dedaković-Jastrebn, Bitka za Vukovar, Neobična naklada, Vinkovci, 2000., str. 175.-176.

zapovijedi Ministarstva obrane dana 25.9.1991. ustrojena 124. brigada ZNG-a za područje grada Vukovara.⁹¹

Spomenuta 204. (124.) brigada sastojala se od 1.800 branitelja koji su se do njezinog osnutka predstavljali i djelovali kao „Obrana Vukovara“, a dolazili su iz sljedećih postrojbi: pripadnici naoružanih odreda Narodne zaštite mjesnih zajednica grada Vukovara, dakle branitelji iz samog Vukovara (oko 1.100 pripadnika), aktivni sastav ZNG-a: 4. bojna 3. „A“ brigade i stotinjak pripadnika 1. „A“ brigade (sveukupno oko 400 pripadnika), pripadnici aktivnog i rezervnog sastava MUP-a iz Vukovara, Slavenskog Broda i Varaždina (oko 300 pripadnika). Za zapovjednika 204. (124.) brigade postavljen je Mile Dedaković-Jastrebo. Od 11. listopada, nakon što se Dedaković probojem uspio izvući iz grada kako bi organizirao učinkovitu obranu Vukovara sa svim raspoloživim snagama na vukovarsko-vinkovačkoj bojišnici, zapovjedništvo je preuzeo Branko Borković-Mladi Jastrebo, koji je na tom mjestu ostao do samog kraja.⁹²

Policijske snage, odnosno snage MUP-a uključene u Vukovarsku bitku, sačinjavale su, osim onih već spomenutih koje su ušle u sastav 204. (124.) brigade, postroj specijalnih antiterorističkih policijskih snaga koje su stigle iz Zagreba (Lučko), Slavenskog Broda, Osijeka i Vinkovaca u sveukupnoj jačini od oko 400 specijalaca. Bile su posebno izvježbane za izvršavanje antiterorističkih i svih ostalih vrsta specijalnih borbenih zadaća te su se stoga s razlogom smatrale elitnim hrvatskim borbenim jedinicama.⁹³

Narodna zaštita (NZ) osnovana je u travnju 1991. kao oblik obrambenog samoorganiziranja po mjesnim zajednicama i općinama. Naoružani pripadnici NZ-a smatrali su se, sukladno odredbi članka 37. stavka 4. Zakona o obrani, pripadnicima Oružanih snaga RH. U borbama koje su se odvijale u Vukovarskoj bici sudjelovali su i pripadnici NZ-a i to kako oni iz samog Vukovara, koji su upravo po tim nazivom branili grad sve do osnutka 204. (124.) brigade, tako i oni u većini mjesta južno i jugoistočno od Vukovara, sve do Ilače i Tovarnika, gdje su upravo pripadnici NZ-a činili većinu onih koji će svojim otporom zaustavljati i ometati jugoslovenske snage u prodoru prema Vukovaru i Vinkovcima, čime će znatno pridonijeti održanju vukovarske bojišnice.⁹⁴

Uz Hrvate, grad su branili i pripadnici ostalih narodnosti u Hrvatskoj – Srbi, Mađari, Rusini, Slovaci, Nijemci i druge narodnosti. Dakako, obrana Vukovara provodila se uz zajedničku podršku i doprinos civilnih struktura grada: Medicinskog centra Vukovar, Vodovoda grada

⁹¹ Tomislav Stockinger, Vukovar-grad koji je obranio Hrvatsku, Mato Lovrak, Zagreb, 2004., str. 71.

⁹² Isto, str. 72.

⁹³ Isto, str. 73.

⁹⁴ Isto, str. 73.

Vukovara, Kombinata Borovo, Dobrovoljnog batrogasnog društva, Komunalca, Hrvatske elektroprivrede, Pošte. Sve spomenute organizacije bile su pod koordinacijom Kriznog štaba koji je vodio povjerenik Vlade RH za Vukovar Marin Vidić-Bili. Svakodnevno su surađivali sa zapovjedništvom obrane grada, kojim je zapovijedai Mile Dedaković, a potom Branko Borković te s Policijskom upravom, čiji je zapovjednik bio Stipo Pole.⁹⁵

⁹⁵ Ante Nazor, Grad je bio meta, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2008., str. 68.

9. RAĐANJE LEGENDE

Plan Generalštaba JNA bio je osvojiti Vukovar u jednom danu. Prema njihovom planu u vojnim je operacijama u Hrvatskoj Vukovar trebao zauzeti marginalno mjesto. Za njegovo osvajanje planiran je tek jedan dan, jer se računalo kako u Vukovaru ne postoje znatnije vojne i policijske snage koje bi mogle parirati silini tehnike i ljudstva tzv. JNA, te četničkih i snaga srpskih rezervista pripremljenih za tu operaciju. Nakon fijaska 24. kolovoza Generalštab je morao ponovno razmotriti svoje planove i razraditi drugu fazu „Operacije Vukovar.“ Druga faza trebala je trajati nešto dulje – sedam dana. Nakon poraza u prvom napadu valjalo je prikupiti i pregrupirati ljudstvo i tehniku. Za to vrijeme svim raspoloživim snagama trebalo je primijeniti tzv. napad s distance. Bio je to eufemistički izraz za nemilosrdno razaranje grada i ubijanje njegovih stanovnika sa svih raspoloživih položaja, iz svih raspoloživih vrsta oružja, u proizvoljno određenim intervalima, bez selekcije ciljeva napada. Cilj ovog bjesumučnog bombardiranja bio je zaplašiti ljude u opsjednutom gradu do te mjere da se paraliziraju i obrana, i cjelokupan život grada, a onda u tako stvorenom stanju šoka navaliti svim snagama na položaje branitelja i jednostavno pregaziti Vukovar.⁹⁶

Do podneva 14. rujna sve se za vukovarske razmjere činilo normalnim. Gradom su odjekivale eksplozije stotine granata, no to se tada smatralo mirnijim danom. Oko 14 sati započet će napad koji će svi koju su proživjeli Vukovar opisivati kao trenutak „kad su se otvorili nebo i zemlja“: nakon zlosutne prigušene tutnjave VRB-a iz Bačke, koji su započeli s ispaljivanjem svojih smrtonosnih projektila, tlo se s vukovarske strane Dunava počelo tresti od siline eksplozija. VRB-ima se začas pridružilo i topništvo s ostalih neprijateljskih uporišta tako da je cijelim gradom odjekivala zaglušujuća buka stotina projektila koji su pronalazili svoje ciljeve i žrtve.⁹⁷

Svi oni koji su se toga dana našli u Borovu Naselju 14. rujna opisuju kao najgori dan u tom mjesecu. Uoči ovoga napada dva-tri dana bilo je gotovo potpuno zatišje, a ono što će se dogoditi naučit će ih da mir na bojišnici najčešće najavljuje nešto jako loše. Kao i na Sajmištu, tu je neprijatelj krenuo vrlo žestoko, a tenkovi kreću Trpinjskom cestom, preko polja pa kroz Hercegovačku i Slavonsku ulicu.

⁹⁶ Mile Dedaković-Jastreš, Bitka za Vukovar, Neobična naklada, Vinkovci, 2000., str. 87.-88.

⁹⁷ Isto, str. 93.

9.1. TRPINJSKA CESTA-GROBLJE TENKOVA

Tenk u Hercegovačkoj M-84 će naići na minu kao i jedan koji je u tu ulicu pokušao ući iz polja. Tenkovi se tada zaustavljaju ma tom mjestu kao i oni u Ličkoj, no Trpinjskom napreduju. Jedan je tenk na čelu koji gura sve pred sobom, a dva iza njega u klinu tuku po kućama lijeve i desne strane ulice. Bilo je gotovo pedeset tenkova u prodoru, a Blago Zadro tada zove lovce na tenkove te pojačanja iz Banijske ulice. Svi trče kroz vrtove iza kuća, zaštićeni kućama, i dolaze do križanja Hercegovačke, Slavonske i Bilogorske ulice. Prvi tenk uništavaju „osom“, a potom jedan transporter, no tu nije bilo težište napada, što će branitelji brzo shvatiti. Težište je na Trpinjskoj, gdje se neprijatelj probija do Zapovjedništva. Policajci iz Čakovca nemaju protuoklopna sredstva pa se povlače, dok Marko Babić, povlačeći se sa svojim, od njih traži da u povlačenju otvaraju dvorišna vrata, kako bi on iz zaklona mogao pogadati tenkove, dok je stigao do Bosanske ulice Trpinjskom cestom, uništiti će ih 4.⁹⁸

Tu će Babić vidjeti da je netko prije njega uništio 3 tenka T-84, a kasnije će se doznati da su to učinili topnici na „krnji.“ Riječ je o topu B1-76 mm koji je imao kratku cijev što mu je dalo ime, a tim topom i njegovom uspješnom posadom je zapovijedao Ivica Trehub. Svi ovi napadi na tenkove završavaju zaustavljanjem kolone što je za napadače najgora moguća situacija, a za branitelej prilika da dovrše posao. Tako je tog dana uništeno 11 tenkova i 3 transportera, a te noći, kada je neprijatelj pokušavao izvući oštećene tenkove, uništen mu je i tenk za izvlačenje. Dedaković u svom dnevnom izvješću zapovjedništvu ZNG RH javlja da je iz stroja izbačeno sedamnaest tenkova i jedan zrakoplov neprijatelja te da je bitk atrajala ukupno 9 sati.⁹⁹

Najveći gubici te bitke, na žalost, odnosili su se na civile. Oni su se toga dana našli u samom žarištu bitke. Tijekom noći u Sajmište će se uvući četnici i započet će krvavi pir, a svjedoci koji se uspjeli otuda izvući pričat će kako su na tenkovima koji su napredovali Sajmištem, sjedili njihovo odbjegli susjedi Srbi pokazujući rukom hrvatske kuće, koje bi tenk tada iz blizine razarao. Neprijateljsko pješastvo, uglavnom rezervisti i četnici koji su iskorištavali razorene kuće kao zaklone u napredovanju, provaljivali su u skloništa i podrume ili unjih ubacivali ručne granate te ubijali ljude koji su se tamo zatekli.¹⁰⁰

Petnaestoga rujna, kao da se dan prije ništa nije dogodilo, cijela je priča krenula ispočetka. Topnička kanonada označila je buđenje neprijateljskih snaga i početak još jednog žestokog

⁹⁸ Davor Runtić, Domovinski rat, Svezak 2, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2005., str. 108.

⁹⁹ Isto, str. 108.-109.

¹⁰⁰ Mile Dedaković-Jastrebn, Bitka za Vukovar, Neobična naklada, Vinkovci, 2000., str. 100.

dana. U 10 sati na udaru je bila Trpinjska cesta, nakon što su prethodno branitelji uspješno odbili napad na Sajmištu. Blago Zadro i njegovi borci koriste se svojom uobičajenom tehnikom: puštaju tenkove da uđu duboko u ulicu, a zatim uništavaju prvi i posljednji oklopnijak u koloni. Ostali su blokirani uništenim vozilima i preostaje im tek izbor: pozvati tenkove za izvlačenje i uklanjanje olupina, odblokirati se i povući – ili ostati blokirani i uništeni. Toga dana, prije negoli su se uspjeli odlučiti za prihvatljivu varijantu, Blago Zadro i njegovi dečki uništili su tri tenka i dva oklopna transportera. Napadi su utihnuli do kraja dana, a neprijatelj se zadovoljavao granatiranjem grada, koje se dolaskom noći nije stišavalo.¹⁰¹

Dana 16. rujna napadnuti su svi dijelovi vukovarske obrane, no ubrzo će se pokazati da je težidte napada ponovno Borovo Naselje. Blago Zadro zapovijeda da se otvore sve kapije duž cijele Trpinjske ceste, kako bi se zasulo vatrom neprijateljsko pješništvo, a ranije je pojačao položaje u Banijskoj i Unskoj ulici. Ista slika, tenkovi u cik-cak rasporedu, a iza njih po kanalima uz cestu šulja neprijateljsko pješništvo. Branitelji puštaju tenkove do Zapovjedništva opet na ciljnik „krnji“ pa čim je uništen prvi tenk u koloni, oni se zaustavljaju; opet su lak cilj i to se, uz pokušaje da izvuku oštećene tenkove, ponavlja cijeli dan. Pješništvo gine kao snoplje, a branitelji će poslije naći kod mnogih poginulih zakočene puške iz kojih zbog straha nije ispaljen niti jedan metak. Neprijatelj se, nakon većih gubitaka, vraća u vojarnu. Tako su prošla tri dana nove ofenzive, a da neprijatelj nije uspio ispuniti plan osim što je zauzeo nekoliko ulica i učinio velike zločine nad civilima.¹⁰²

Ovaj sedmodnevni plan zauzimanja Vukovara završit će neslavno 19. rujna uvečer kada je završen veliki napad na Trpinjsku cestu započet toga jutra. Iako su ti napadi potpomognuti ratnim zrakoplovstvom, ni to nije pomoglo; opet gore leže tenkovi i leži veliki broj neprijateljskih vojnika.¹⁰³

U uništavanju tenkova istakli su se „žuti mravi“ i „pustinjski štakori“, borci Hrvatske vojske iz Borova Naselja. Djelovali su u grupama 10 do 15 boraca. Bili su to mladi ljudi, od 18-25 godina. Među njima je bilo pitanje časti i prestiža uništiti tenk ili oklopni transporter. Naoružani su bili automatima tipa „kalašnjikov“, pištoljima i u svakoj grupi su imali po jedan snajper te dva ručna bacača.¹⁰⁴

U borbama koje su trajale do 20. rujna, nastalo je čuveno groblje tenkova JNA na Trpinjskoj cesti, no neprijatelj je, uz velike gubitke, uspio uvezati svoju vojarnu u grad s naseljem Petrova gora i ovladati silosom Đergaj. U „čišćenju“ ovladanog prostora 15. i 16. rujna

¹⁰¹ Mile Dedaković-Jastreš, Bitka za Vukovar, Neobična naklada, Vinkovci, 2000., str. 103.-105.

¹⁰² Davor Runtić, Domovinski rat, Svezak 2, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2005., str. 110.

¹⁰³ Isto, str. 111.

¹⁰⁴ Juraj Njavro, Glava dolje ruke na leđa, Quo Vadis, Zagreb, 1992., str. 87.

ubijeno je 89 branitelja i civila. Odmah potom srpske snage su ustrojile koncentracijski logor za Hrvate i nesrbe na Veleprometu (Sajmište), koji je bio u funkciji sve do ožujka 1992. godine.¹⁰⁵

¹⁰⁵ Ante Nazor, Grad je bio meta, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2008., str. 51.

10. POTPUNA BLOKADA VUKOVARA

Kako plan za sedmodnevno zauzimanje Vukovara nije donio rezultate, neprijatelj novim planom „Operacija Vukovar“ ide na konačno zauzimanje Vukovara bez obzira na moguće trajanje. Da bi neprijatelj ovaj cilj realizirao, smatra nužnim stegnuti omču oko Vukovara da bi ga potpuno ugušio; zato želi zauzeti sva sela oko Vukovara koja su pod nadzorom branitelja.¹⁰⁶

Za zauzimanje Vukovara Komanda 1. vojne oblasti ustrojila je dvije operativne grupe koje su prema pravcima napada dobile imena „Sjever“ i „Jug.“ Osnova za Operativnu grupu „Sjever“ bio je Novosadski korpus, a njegov je zapovjednik bio ujedno i zapovjednik operativne grupe. Iako brojnija, skupina je dobila manji dio zadaće, zauzimanje Borova Naselja jer je znatan dio snaga morala odvojiti za vezivanje hrvatskih snaga s pravca Osijeka.¹⁰⁷

Vukovar bez Borova Naselja određen je za cilj Operativne grupe „Jug.“ Osnova za nju bila je Gardijska motorizirana brigada Saveznog sekretarijata za narodnu obranu. Do 7. listopada zapovjednik grupe bio je pukovnik Bajo Bojat, a potom pukovnik Mile Mrkšić, zapovjednik Gardijske motorizirane brigade.¹⁰⁸

Nakon zauzimanja Starih i Novih Jankovaca, selo Petrovci postaje smetnja neprijatelju u njegovoj odluci da presiječe jedinu komunikaciju za potporu Vukovaru i to Nuštar – Marinci – Bogdanovci. Selo će se tijekom rujna često napadati minobacačima iz susjednih Negoslavaca, no malobrojna skupina branitelja pod zapovjedništvom Steve Hornunga, kada neprijatelj krene u zauzimanje 1. listopada, neće izdržati. Neprijatelj je bez zasoja nastavio poljskim putem uz Bogdanovački Savak, došavši na istočni i jugoistočni ulaz u Marince. Branitelji će se najprije povući prema Nuštru, a onda će se 1. listopada u 16 sati pod zapovjedništvom Marka Kukrike vratiti, no nakon trosatne borbe će se ponovno povući. Tako je Vukovar 1. listopada stavljen u potpuno okruženje.¹⁰⁹

Padom Marinaca Bogdanovci će imati veoma važnu ulogu u obrani Vukovara i vezat će na sebe jake snage napadača. Domaći branitelji Bogdanovaca dobit će pomoć 25. rujna i to pripadnike 1. satnije „Daltoni“ iz 2. bojne 3. brigade ZNG, a tom skupinom zapovijeda Tomislav Pucelj. Tri dana nakon ove skupine u selo stiže četrnaest pripadnika HOS-a kojima zapovijeda Zdravko Špalj Papundek, a njima će se u noći s 1./2. listopada pridružiti još osam pripadnika HOS-a. Tom skupinom zapovijeda Damir Radnić, a poslat će ih u Bogdanovce

¹⁰⁶ Davor Runtić, Domovinski rat, Svezak 2, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2005., str. 112.

¹⁰⁷ Davor Marijan, Bitka za Vukovar, Hrvatski institut za povijest, Zagreb-Slavonski Brod, 2004., str. 148.

¹⁰⁸ Isto, str. 149.

¹⁰⁹ Davor Runtić, Domovinski rat, Svezak 2, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2005., str. 123.-124.

Mile Dedaković Jastrebo. Prema Dedakovićevoj zapovijedi od 2. listopada, obranom Bogdanovaca će zapovijedati, umjesto Ivana Matkovića Laste – Vinko Žanić.¹¹⁰

Prvi veliki napad odigrao se 2. listopada. Započeo je oko 11-12 sati, kad je neprijatelj snažnim udarom imao namjeru iznenaditi Bogdanovčane kao što je to učinio s Marincima dan prije. Cijele noći 2. listopada kiša je pljuštala i sve se pretvaralo u veliku kaljužu. Po tom pljusk i blatu tenkovi su ušli u selo i počeli pucati na sve strane. Nakon što je uništen prvi tenk, tzv. osamdesetčetvorka, branitelji su se oslobodili. Pogođena su još dva transportera na ulazu u selo a još jedna „osamdesetčetvorka“ je nagazila na minu pa je neprijatelja uhvatila panika. Neprijateljsko pješništvo se razbježalo po kućama.¹¹¹

Za novi napad iduće jutro neprijatelj je za smjer izabrao pravac od Marinaca i Petrovaca. I prema već prokušanoj metodi s Trpinjske ceste i Sajmišta, bilo je važno riješiti se pješništva, a s tenkovima u naseljeno mjestu moglo se izaći na kraj ako je bilo protuoklopnih sredstava. Neprijatelj je krenuo u napad s bojnom pješništva i s oklopno-mehaniziranom bojnom. Dobro raspoređeni branitelji po dogovoru su, istodobno, pješničkim oružjem otvorili vatru po pješnicima, a protuoklopne su skupine tukle po oklopnjacima. Dobri su se strijelci brinuli za neprijateljske vojnike koji su se neoprezno izlagali na tenkovima. Branitelji naročito ističu hrabrost bogdanovačke protuoklopne zvijezde, Žarka Manjkasa – Crvenkapu, kojeg su uspoređivali s Markom Babićem i Andrijom Marićem s Trpinjske ceste. Svojim ručnim bacačem Manjkas je toga dana uništio četiri tenka T-55, a pridružili su mu se Stipo Kulić – Prsan, Jozo Dežić, Zvone Ćurković, Tihomir Iveta – Pidžo i Zdravko Špalj – Papundek, koji su uništili još nekoliko tenkova i transportera. Toga je dana uništeno desetak oklopa, nešto izravnim pogotkom, a nešto s pomoću postavljenih mina, ali i stotinjak neprijateljskih vojnika.¹¹²

Sličnosti Bogdanovaca i Vukovara nisu prestajale samo kod borbe. I bogdanovački su civili nalikovali na svoje vukovarske supatnike. Bili su žrtve topničkih napada, ali i trikova jugovojске i četnika. Kada bi oni nenadano upali u koji dio sela, civili bi ostali u podrumima. Tada bi pozivali civile da se predaju „jugoslavenskoj vojsci koja ih je došla osloboditi.“ Kada bi se civili pojavili, poubijali bi ih.¹¹³

Novi žestoki napad na grad uslijedio je 4. listopada, kada je pala cesta Vukovar – Bogdanovci, čime su branitelji ostali bez posljednje kopnene veze sa slobodnim teritorijima. Opsada je sada bila potpuna, preostala je samo uska kukuruzna staza, teško prohodna, koju su

¹¹⁰ Davor Runtić, Domovinski rat, Svezak 2, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2005., str. 130.

¹¹¹ Mile Dedaković-Jastrebo, Bitka za Vukovar, Neobična naklada, Vinkovci, 2000., str. 209.

¹¹² Isto, str. 210.

¹¹³ Isto, str. 211.

Srbi držali na nišanu, te je u svega nekoliko dana srpskim snajperistima uspjelo ubiti trideset osoba koji su ovom stazom pokušali napustiti grad. Unatoč svakodnevnom dovlačenju svježih snaga iz Srbije, golemom arsenalu najmodernijeg naoružanja i vojne tehnike, srpske snage u Vukovaru nisu uspjele ostvariti značajniji pomak crta bojišnice.¹¹⁴

Nakon Dedakovićeva odlaska u Vinkovce situacija u Vukovaru se poprilično izmijenila. Poboljšanje je predstavila topnička potpora iz Vinkovaca na koju je vukovarska obrana sada mogla računati, a očekivalo se i da će Dedaković uspjeti izorganizirati djelatnu pomoć koja bi mogla odblokirati grad. Može se reći da borbe koje su se u Vukovaru vodile od sredine listopada pa do trenutka kad je obrana popustila, spadaju u najteže i najkrvavije bitke Domovinskog rata. Upravo je to razdoblje kad su se omjeri snaga i naoružanja bespovratno okrenuli na štetu branitelja, kad su branitelji bili prinuđeni odbijati napade u praktično svim dijelovima grada i kad se svaki dio grada morao boriti na svoj način, onoliko jako i onoliko dugo koliko je mogao.¹¹⁵

10.1. POGIBIJA BLAGE ZADRE

Šesnaestoga listopada ujutro započeo je opći napad na grad. Svi položaji, od Mitnice, Sajmišta, prelo Lušca i Budžaka pa sve do Trpinjske ceste i Doma tehnike u Borovu Naselju, tog su jutra zasuli tonama čelika i baruta. Ubrzo se pokazalo da je taj opći napad zapravo paravan kojim se sakrivalo težište napada. Pokazat će se uskoro da je to Lužac.¹¹⁶

Dok su se branitelji hrvali s pješastvom, na Bobotskom kanalu će preko postavljenog pontona u Vinogradsku ulicu ući tenkovi. Taj proboj tenkova će izazvati uzbunu u Zapovjedništvu Blage Zadre, koji, pozivajući lovce na tenkove, i sam kreće na to mjesto. Kada Zadro s pratnjom stiže do željezničke pruge, koja dijeli Kupsku i Vinogradsku ulicu, nakratko se zaustavlja da procijeni situaciju. S druge strane uočava trojicu vojnika pa će ga njegov suborac Josip Šego upozoriti da je riječ o neprijateljskim vojnicima; no kad je Zadro zazviždao uobičajeni signal, jedan mu je od trojice zviždukom odgovorio. U tom trenutku Zadro ustaje da pretrči prugu, no pogođen je neprijateljskim rafalom. Odmah će Zvonko Mlinarić Špenac pucajući poletjeti prema Zadri, no i on će biti pogođen i pasti nekoliko

¹¹⁴ Dušan Viro, Slobodan Milošević-anatomija zločina, Profil, Zagreb, 2007., str. 175.

¹¹⁵ Davor Runtić, Vukovar i istočno bojište, Svezak 2, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Raslina, 2009., str. 450.

¹¹⁶ Isto, str. 459.

metara od njega. Ginu tako dva junaka Domovinskog rata, a kako će uskoro neprijatelj doznati za pogibiju Blage Zadre, na njihovim vezama čut će se slavlje.¹¹⁷

Tijelo Blage Zadre njegovi su suborci 16. listopada uvečer odvezli u zapovjedništvo na Trpinjskoj cesti, položili ga na improvizirani odar i zapalili svijeće. Njegov zamjenik Ivo Kovačić tek je na večernjem sastanku obavijestio Mladoga Jastreba Borkovića da je Zadro poginuo. Te su noći na smjenu dolazili borci iz svih dijelova grada da mu odaju svoje štovanje, a svi su se složili da je toga dana otišao „prvi među najboljima.“¹¹⁸

¹¹⁷ Davor Runtić, Domovinski rat, Svezak 2, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2005., str. 148.-149.

¹¹⁸ Davor Runtić, Vukovar i istočno bojište, Svezak 2, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Raslina, 2009., str. 465.

11. SAJMIŠTE – BITKA PRSA O PRSA

Sredinom listopada i sljedećih dana situacija na Sajmištu je jednako kritična, a neprijatelj u ritmu od deset dana izvodi velike navale, čiji je cilj izbiti na Dunav u središtu Vukovara i tako razdvojiti obranu Vukovara na dva dijela. Ono što je stalnost obrane Sajmišta, to je da branitelji vode teške borbe svaki dan za svaku ulicu i za svaku kuću. Na Sajmištu, gdje je zasigurno bilo najteže u obrani Vukovara, najčešći oblik boja su ulični sudari s neprijateljskim pješastvom. Ti bojevi su svakodnevni, a kada oni ne bi donijeli rezultata, na ulice izlaze tenkovi. Kada bi neprijatelj ostvario neki pomak, branitelji odmah kreću u akciju istjerivanja.¹¹⁹

Tijekom listopada situacija na Sajmištu bila je šarolika. Dok na nekim dijelovima bojišnice nije došlo do bitnih pomaka linija obrane, na drugima se situacija tijekom listopada mijenjala, u prosjeku, svakih desetak dana. Istim su ritmom, naime, u valovima stizali žestoki napadi neprijateljskih snaga. Dakako, do ovoga pomicanja linija obrane nije dolazilo zbog pomanjkanja hrabrosti i upornosti branitelja na tamošnjim punktovima, dapače. Problem je bio u tome što ih je bilo sve manje, jer su svakodnevno ginuli ili bivali ranjeni, ratovali su već dva mjeseca bez prestanka i bez zamjena, ponestajalo im je i osnovnih sredstava za borbu, prvenstveno protuoklopnu, a neprijatelj je stalno dovlačio nove, potpuno svježije i izvrsno naoružane snage.¹²⁰

Daleko od toga da je Sajmište bilo pošteđeno napada oklopno-mehaniziranih snaga. Ipak, osnovu su činile ulične borbe s pješastvom. Znajući koliko izgleda imaju tenkovi i transporteri u gustom stambenom naselju, neprijatelj je u borbu masovno ubacivao pješastvo koje se zavlačivalo u kuće, utvrđivalo i malo po malo, grickalo prostor Sajmišta.¹²¹

Ono što će uslijediti 1. i 2. listopada uvjerit će branitelje Sajmišta u razloge zbog čega je obrana Vukovara postala legendom. Tog dana u 7 sati ujutro bilo je očito da je riječ o topničkoj pripremi, a ne o redovnom granatiranju. Neprijateljski su topovi otvarali vatru na Sajmište iz smjera Negoslavaca, Vučedola, Bršadina, ali i iz Bačke, odnosno Vojvodine. Uskoro su iz vukovarske vojarne i naselja Švapsko brdo te Negoslavaca krenuli tenkovi i pješastvo. Iako je neprijatelj trpio gubitke zbog kojih bi bilo normalno da odustane, on to ne čini, već uvodi u borbu i Crvene beretke, odnosno specijalce iz Niša. Približavanjem večeri,

¹¹⁹ Davor Runtić, *Domovinski rat, Svezak 2, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2005.*, str. 150.

¹²⁰ Davor Runtić, *Vukovar i istočno bojište, Svezak 2, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Raslina, 2009.*, str. 470.

¹²¹ Isto, str. 474.

neprijatelj će moći učiniti samo jedno, a to je da se povuče kao što će to učiniti i sljedećeg, kao i mnogih sljedećih dana.¹²²

Izmjene položaja na ovom dijelu ratišta odnosile su se poglavito na interventno raspoređivanje po pojedinim ulicama ili ojačavanje pojedinih položaja u ovisnosti o tome dokle se neprijateljsko pješništvo uspjelo uvući u kuće. U razdobljima između minobacačkih napada valjalo se stalno boriti protiv pješništva. Bili su to uglavnom rezervisti, ili u civilu ili u debelim čohanim SMB uniformama i regularne jedinice tzv. JNA, poput specijalaca iz Niša. Još jedna od specifičnosti borbi na Sajmištu bili su bojni otrovi. Neprijatelj se tamo počeo koristiti suzavcem pa se valjalo pripremiti i za to.¹²³

Nakon što je uspješno odbijen veliki napad jugovojske 2. listopada, osam dana kasnije uslijedio je napad, koji se smatra najznačajnijim za Gornji grad. Silina neprijateljskog napada naišla je na žestok otpor branitelja. Zaustavljanjem napada situacija se poboljšala, ali je bila daleko od dobre. Zatražena je pomoć od Blage Zadre i ona je stigla. Bitka je trajala cijeli dan, a gubici branitelja su bili veliki. Poginulo je mnogo hrabrih pripadnika HOS-a, dosta Varaždinaca, ali i domaćih branitelja. Ipak, ovi su strateški položaji bili sačuvani. Tijekom studenoga doći će do velikih personalnih izmjena u zapovijedanju. Tamošnji su zapovjednici sudjelovali u borbama u prvim redovima i ginuli baš kao i svi ostali borci. U napadu 2. listopada poginuo je Petar Kačić-Bojler. Jednu je legendu Sajmišta zamijenila druga: Velimir Đerek-Sokol iz Imotskog. Poginuo je nakon deset dana i zapovjedništvo je nakratko preuzeo Tihomir Gredelj, koji je poginuo istoga dana kada je stupio na dužnost. Njega je zamijenio novi Sokol - Ivan Poljak iz Sinja. Na koncu, zapovijedanje Sajmištem preuzima Josip Tomašić-Osa s Nikicom Burićem-Samoborcem kao zamjenikom.¹²⁴

¹²² Mile Dedaković-Jastreš, Bitka za Vukovar, Neobična naklada, Vinkovci, 2000., str. 274.

¹²³ Isto, str. 275.-276.

¹²⁴ Mile Dedaković-Jastreš, Bitka za Vukovar, Neobična naklada, Vinkovci, 2000., str. 277.-279.

12. OKUPACIJA LUŠCA I BOGDANOVACA

Zbog velikih gubitaka pretrpljenih u napadu sredinom rujna, neprijatelj se još dugo bojao Lušca. U radijskim izvješćima s bojišta, neuspjeh u napadu opravdali su činjenicom „da Lužac brani 2.000 najgorih ustaša.“ Stoga je, kad je 2. studenoga krenuo u svoj drugi veliki napad na Lužac, neprijatelj želio biti potpuno siguran da će uspjeti. Masa tenkova, oklopnjaka i kamiona koji su tada krenuli prema Lušcu upućivala je na to da se radi o do tada najjačem udaru. Dok se skupina branitelja, njih 24, pokušavala izvući iz okruženja, neprijatelj je, oko 15 ili 15,30 sati, uspio provaliti u Lužac i uvući se duboko u naselje. Policajci s tamošnjih punktova morali su se povući u centar Lušca. Nešto ranije, oko 13 sati oklopnjaci su ušli i na teren pješčare i iz tog smjera ulazili u naselje preko ceste. Nakon pada Lušca opasnost od pada Vukovara postala je potpuno vjerojatnom. Samo jedna cesta dijelila je neprijatelja od njihova cilja, silosa na Dunavu, čijim bi zauzimanjem razdvojili Vukovar od Borova Naselja.¹²⁵

Nadgledajući iz šume Đergaj napad 51. mehanizirane brigade JNA na Lužac, 3. studenoga poginuo je general major JNA Mladen Bratić, zapovjednik Operativne grupe Sjever, odnosno zapovjednik Novosadskoga korpusa JNA. Borbe za Lužac nastavljene su, a 9. studenoga Zapovjedništvo operativne grupe Vinkovci, Vukovar i Županja izvijestilo je da su u naseljima Lužac i Budžak obrambene snage bile primorane povući se na pričuvne položaje. Za obranu Vukovara nastupili su kritični trenuci.¹²⁶

Stožer Prve motorizirane gardijske brigade JNA objavio je 3. studenog da je otpočela završna operacija oslobodjenja Vukovara. Sutradan je na grad ispaljeno oko 7.000 topničkih projektila, a ratno zrakoplovstvo izvelo je šezdeset pet borbenih napada na položaje branitelja. Crte obrane počele su popuštati, agresor se primakao na nekoliko stotina metara od središta grada. Započele su dvotjedne borbe prsa o prsa.¹²⁷

Početak studenoga u samom Vukovaru donijet će prve velike probleme obrani toga grada i to prije svega zbog gubitka Lušca, no pravi problem će započeti 10. studenoga padom Bogdanovaca. Veliki problemi u obrani Bogdanovaca, uostalom kao i u obrani Vukovara i Borova Naselja, nastaju zbog toga što pokušaji deblokade nisu donosili nikakvog rezultata, pa braniteljima ne stiže pojačanje. Na blagdan Svih Svetih kako su Bogdanovci već punih mjesec

¹²⁵ Davor Runtić, Vukovar i istočno bojište, Svezak 2, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Raslina, 2009., str. 513.-515.

¹²⁶ Ante Nazor, Grad je bio meta, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2008., str. 57.-60.

¹²⁷ Dušan Viro, Slobodan Milošević-anatomija zločina, Profil, Zagreb, 2007., str. 176.

dana u potpunom okruženju i kako se broj napadača svakodnevno povećavao, neprijatelj je učinio još jedan pokušaj da ovlada ovim mjestom.¹²⁸

Napad na blagdan Svih Svetih završio je bijegom neprijatelja, no to nikako nije značilo da on odustaje. Trebalo mu je dva-tri dana da na isti način krene na nekom drugom mjestu. Vinko Žanić je, međutim, dobro prosudio da su do tada iskušali sve smjerove bez rezultata i da će izvesti opći napad sa svih strana. Nekoliko dana uoči pada Bogdanovaca u napad će krenuti i arkanovci. Iz kamiona su krenuli ravno u prve kuće i tada je započeo jedan od najtežih prekršaja. Borba se vodila iz blizine, na dvadesetak metara udaljenosti. Arkanovci su trpjeli sve više gubitaka. Počela ih je hvatati panika i bezglavo su istrčavali na cestu. Tako su se raspršili glasoviti arkanovci. Na kraju okršaja arkanovci su pozvali pomoć i pristiglo im je nekoliko transportera koji su ih zaklonili dimnom zavjesom i omogućili im bijeg.¹²⁹

Opći napad, o kojemu je Vinko Žanić razmišljao, napokon je stigao 10. studenoga. Ljudi su svako malo stizali s vijestima o dolasku neprijatelja iz raznih pravaca. Od Vinkovaca se tražila potpora topništva, no odgovor koji su dobili od Dedakovića bio je : „Čuj, Lasta, nemoj se ljutiti, ali nemam sijena.“ U tim uvjetima branitelji su se upustili u borbu koja je polako prelazila u povlačenje i napuštanje sela. Neprijatelj je napredovao ulicama rušeći tenkovskom paljbom kuću po kuću, dok je pješništvo išlo od kuće do kuće ubacujući bombe u podrum. Branitelji su pogodili jedan transporter i otvorili vatru na ljudstvo koje je izašlo iz njega. Neprijatelj se malo pokolebao i počeo povlačiti, i u prvi mah se činilo da će sve završiti kao mnogo puta do tada. No, ovoga puta nije bilo povlačenja.¹³⁰

Oklopi i pješništvo krenuli su i od Negoslavaca i od Petrovaca i od bogdanovačkog groblja. Sve se crnilo od oklopa na kojima su vijorile jugo – zastavice. Od Negoslavaca su nailazile kolone pješništva, uglavnom s četničkim oznakama, vičući ne bi li obeshrabrili branitelje. Sve to dakako ne bi pomoglo da su branitelji imali čime pružiti značajniji otpor. Oni sami tvrde da su ostali s po 15-20 metaka. U takvim je uvjetima bilo mnogo poginulih i ranjenih. Povlačenje je bilo jedina razumna odluka. Poseban osvrt na taj posljednji dan zaslužuje tzv. „Hosova štafeta smrti.“ Naprijed su išli Hosovci Ante Šarić, Zoran Antunović, Žarko Manjkas i Ramo Hrbatović, a iza njih su išli civili. Dečki su redom ginuli, a ostali nastavljaju dalje i tako su uspjeli izvući veću skupinu civila. Hosovci su brzo očistili minsko polje i ranjene odvezli u

¹²⁸ Davor Runtić, Domovinski rat, Svezak 2, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2005., str. 162.

¹²⁹ Mile Dedaković-Jastrebn, Bitka za Vukovar, Neobična naklada, Vinkovci, 2000., str. 213.-214.

¹³⁰ Isto, str. 214.-217.

vinkovačku bolnicu udaljenu tek možda kilometar. Prema onome što je poznato, iz Bogdanovaca se uspjelo probiti oko pet skupina branitelja i civila, ukupno stotinjak ljudi.¹³¹

¹³¹ Mile Dedaković-Jastreš, Bitka za Vukovar, Neobična naklada, Vinkovci, 2000., str. 218.-219.

13. OKUPACIJA VUKOVARA

Istoga dana srpske snage izvele su napad iz smjera Lušca na Priljevsku cestu s ciljem zauzimanja nadvožnjaka prema središtu Vukovara i spajanja sa svojim postrojbama koje su djelovale na Trpinjskoj cesti, a u Vukovaru su zauzele područje Milova brda, jednu od ključnih otpornih točaka obrane Vukovara. Obrana Vukovara presječena je na dva mjesta, a branitelji su sabijeni u tri odvojena džepa. Načelnik Glavnog stožera HV-a Antun Tus izjavio je 12. studenoga da je jugovojska tijekom vikenda uspjela ući u dva dijela Vukovara, ali da se nije probila do središta grada. Nastavljajući sa silovitim napadima, JNA je do 13. studenoga zauzela VUPIK-ov silos u Priljevu i time konačno presjekla put između Borova Naselja i Vukovara. Istoga dana hrvatske postrojbe su iz pravca Nuštra opet pokušale osloboditi selo Marince i deblokirati Vukovar, ali je njihov napad JNA odbila. To je bio posljednji pokušaj Hrvatske vojske da probije put do Vukovara i spasi grad od okupacije, koja se, s obzirom na ogroman nesrazmjer u odnosu snaga i naoružanja između branitelja i agresora, činila neminovnom.¹³²

Ukoliko bi se željelo vremenski odrediti razdoblje kada je obrana Vukovara konačno morala priznati da više nema mogućnosti da se grad održi, moglo bi se reći da su branitelji, na ovaj ili onaj način, toga postali svjesni u nedjelju, 17. studenoga 1991. Neki su se toga dana još borili, neki su čekali rezultate pregovora s JNA, neki su se pripremali za izlazak iz grada, neki su iz grada već izlazili, neki se pridružili svojim obiteljima u skloništima, čekajući što će im donijeti sljedeći dani. Oni koji su 86 dana pružali otpor u opkoljenom gradu nalazili su se pred onim čemu se nisu nadali. Malo je bilo onih kojima je bilo potpuno jasno da je kraj i koji su bili u stanju to racionalno prihvatiti.¹³³

Neprijatelj je poduzimao sve da konačno ovlada Vukovarom smatrajući to najvažnijim zadatkom i stavljajući sve druge planove na stranu. Kad je obrana Vukovara odvojena od Borova Naselja, a obrana Mitnice od dijela Vukovar Stari, odnosno središta grada, Mitnica je donijela odluku da se preda. Zapovjednik obrane Mitnice Pilip Karaula sa svojim pomoćnicima dogovorio je uvjet predaje. Iako je sve dogovoreno pred promatračima Europske zajednice i Međunarodnog Crvenog križa, svi branitelji, ali i dio civila, završit će u logorima a ostali civili će nakon ponižavanja preko Bijeljine i Brčkog stići u Đakovo. Branitelji Sajmišta i Vukovar Stari će se pružajući otpor prebaciti preko mosta na Vuki u

¹³² Ante Nazor, Grad je bio meta, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2008., str. 60.

¹³³ Davor Runtić, Vukovar i istočno bojište, Svezak 3, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2011., str. 19.

središte grada, na lijevoj obali Vuke, i doći u Zapovjedništvo, no tamo više neće biti nikoga. Borković 17. studenoga donosi odluku da se krene u proboj. Uvečer 17. studenoga okupili su se oni koji će krenuti u proboj, a nakon 24 sata stići će u Vinkovce.¹³⁴

Tenkovi agresora polako su klizili ruševinama zakrčenih ulica sablasnog grada, a pijane horde do zuba naoružanih vojnika s četničkim obilježjima slavili su pobjedu pjevajući „Slobodane, šalji nam salate, bit će mesa, klat ćemo Hrvate.“ Vukovar je pao 18. studenog 1991. Dok su srpski vojnici i paravojska istjerivali iz podruma zgrada oko deset tisuća uplakanih ljudi, od kojih su čak dvije tisuće bila djeca, s tamnim podočnjacima, prljavi i neispavani, nakon tri mjeseca provedena pod zemljom, dok su se iznad njihovih glava vodile ogorčene borbe, zatekli su nestvaran, apokaliptičan prizor. Grad koji su poznavali, nestao je u ruševinama, jeziva zgarišta zgrada još su gorjela, a ulice su bile zakršene ljudskim i životinjskim leševima. „Osloboditelji“ su pljačkali sve što im je došlo pod ruku, nastala je prava grabež.¹³⁵

Zadnje dane obrane Borova Naselja, koja je trajala dva dana duže od obrane Vukovara, karakterizira postupno povlačenje prema zgradama kombinata Borovo. Povlačenje se odvija uz pružanje otpora i borbu za svaku kuću, a onda u kombinatu Borovu za svaki dio tvorice i prateće objekte. Skupina branitelja Borova Naselja odlučila se za proboj nekoliko dana prije, a svakodnevno će odlaziti po jedna skupina. Oni koji su se odlučili za proboj najčešće su oni branitelji koji nisu imali obitelji i koji su iz drugih krajeva došli braniti Vukovar. Kako je u Borovu Naselju bio veliki broj civila, a tu je i pomoćna bolnica i sklonište „Borovo-Comerce“, odluka da se predaju bila je jedina razumna. Kao i na Mitnici, ovdje je predaji nazočan Međunarodni Crveni križ koji ih je popisao. Ipak to nije pomoglo mnogima, jer svoj krvavi pir neprijatelj započinje odmah tu u Borovu Naselju, a nastavit će u Borovu Selu i Dalju. Veliki broj ljudi, najvećim dijelom branitelji, završavaju u logorima u Vojvodini i Srbiji, kao što su Begejci, Stajicevo, Srijemska Mitrovica, Niš, Aleksinac, Bujanj Potok i drugdje.¹³⁶

Danas je poznato da je probom iz Vukovara izašlo više stotina ljudi. Neprijateljske su snage uglavnom bile zauzele ulaskom u Vukovar tako da su se mnogi uspjeli probiti kroz šupljine u njihovim linijama. Tisuće ljudi, s druge strane, upoznale su pakao srbijanskih logora. Logore su prošli i starci, ranjenici, žene pa čak i maloljetnici. I u logorima se pokazala sva razornost djelovanja pete kolone, odnosno domaćih ljudi iz Vukovara i Borova Naselja, kao i uspješnost KOS JNA. Na ispitivanjima kojim su bili podvrgnuti uglavnom svi zarobljenici, dočekivale

¹³⁴ Davor Runtić, Domovinski rat, Svezak 2, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2005., str. 169.

¹³⁵ Dušan Viro, Slobodan Milošević-anatomija zločina, Profil, Zagreb, 2007., str. 176.-177.

¹³⁶ Davor Runtić, Domovinski rat, Svezak 2, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2005., str. 170.

su ih debele „fajle“ s najsitnijim detaljima o njihovu i o sudjelovanju njihovih obitelji u obrani grada. Ta su ispitivanja usprkos tome bila praćena svirepim mučenjem, batinanjem i ponižavanjem nezamislivih razmjera. Mnogi su ljudi iz zarobljeništva stizali doslovce plavi od batinanja, a većinom su danas invalidi.¹³⁷

13.1. SRPSKI ZLOČINI

Vojska je dobila zapovijed da započne odvajati muškarce od žena i djece, a paravojska se dala u lov i likvidaciju „sumnjivih“ i pripadnika „zengi.“ Gradskim ulicama patrolirali su mjesni Srbi u društvu Šešeljevih četnika upirući prstom u „zenge, mupovce ili ustaše“, koji bi potom unekom dvorištu bili ustrijeljeni. Srpske zločinačke strasti raspirila je i lažna vijest agencije *Reuters*, koja je iz svog beogradskog ureda, na dan pada Vukovara, objavila vijest „da je hrvatski ZNG, povlačeći se, iz osvete pobio četrdeset jedno srpsko dijete.“¹³⁸

Sutradan 19. studenog JNA je zauzela bolnicu u Vukovaru. Suprotno dogovoru o predaji, na užas bolničkog osoblja, vojska je ušla u bolnicu prije predstavnika Međunarodnog crvenog križa te su započeli s evakuacijom oko 450 civila, bolesnika, ranjenika, te manje skupine pripadnika ZNG-a, koji su se tu sklonili. Nakon ispitivanja i odabira majora Šljivančanina, 20. studenog ujutro u sedam vojnih autobusa ukrcano je oko tri stotine ljudi i odvezeno na farmu Ovčara. Tamo ih je dočekaao špalir vojnika, dobrovoljaca i Arkanovih paravojnika koji su ih zvjerski premlaćivali, oduzevši im sve vrjednije stvari i novac. S prvim sumrakom, po nalogu majora Šljivančanina izdvojen je Siniša Glavašević, novinar *Hrvatskog radia Vukovar* i Jean-Michel Nicollier, teško ranjeni Francuz, koji se dragovoljno priključio HOS-u. Odvezeni su do ribnjaka Grabova gdje su ih ubili vojnici specijalne satnije Prve mehanizirane gardijske brigade JNA, pod zapovjedništvom kapetana Miroslava Radića. Nakon njih došao je red na ostale. U vremenu od 18 sati do 1 sat poslije ponoći, u grupama po dvadeset dovoženi su kamionom s ceradom na stratište gdje su mučki likvidirani.¹³⁹

Žrtve iz Vukovara pronađene su u 14 do sada ekshumiranih masovnih grobnica na području hrvatskog Podunavlja. Većina tih grobnica nastala je nakon okupacije Vukovara, u vrijeme kada je nastala i masovna grobnica na Ovčari. Specifična je grobnica na Novom groblju u Vukovaru u koju su bili pokopani posmrtni ostaci 938 osoba (od kojih je 807 identificirano). Analizom dokumentacije o posmrtnim ostacima ekshumiranim na Novom groblju u

¹³⁷ Mile Dedaković-Jastrebn, *Bitka za Vukovar*, Neobična naklada, Vinkovci, 2000., str. 315.

¹³⁸ Dušan Viro, Slobodan Milošević-anatomija zločina, Profil, Zagreb, 2007., str. 177.

¹³⁹ Isto, str.177.-178.

Vukovaru, utvrđeno je kako ekshumirani posmrtni ostaci pripadaju žrtvama koje je JNA ekshumirala iz „primarnih“ grobnica na Veleprometu, Trpinjskoj cesti, Petrovačkom ataru. Gelesovoj Doli, te ih premjestila na Novo groblje u Vukovaru kako bi prikrla ratne zločine.¹⁴⁰

Navedeni podaci neusmjivo potvrđuju da zločin počinje na Ovčari, koji po svojoj zastrašujućoj prirodi i okrutnosti zauzima posebno mjesto ne samo među ratnim zločinima počinjenima tijekom Domovinskog rata nego i među zločinima počinjenim u „suvremenom“ svijetu općenito, nije bio pojedinačan incident nego dio sustavnog i masovnog napada na hrvatsko i drugo nesrpsko stanovništvo Vukovara, Podunavlja i Republike Hrvatske u cjelini. Prema onome što se moglo čuti na beogradskom suđenju egzekutorima, zločin je počinilo 18 naoko običnih ljudi. Šestero njih bili su Vukovarci. S onima koje su ubijali na najokrutniji način, bili us susjedi, poznanici, nekima čak prijatelji. Masakr na Ovčari čini još strašnijim činjenica da su tamo ubijene dvije žene i da su ubijale također dvije žene. Jedna od ubijenih bila je osam mjeseci trudna.¹⁴¹

¹⁴⁰ Dražen Živić, Ivana Žebec, Demogafski kontekst i sociokulturne posljedice hrvatskog Domovinskog rata, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb-Vukovar, 2009., str. 40.

¹⁴¹ Dražen Živić, Ivana Žebec, Demogafski kontekst i sociokulturne posljedice hrvatskog Domovinskog rata, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb-Vukovar, 2009., str. 40.-53.

14. VUKOVARSKA BOLNICA

Medicinski centar Vukovar imao je do agresije na Hrvatsku oko 1.400 zaposlenih i bio je tipičan primjer socijalističke samoupravne zdravstvene ustanove. Dr. Vesna Bosanac odlukom ministra zdravstva dr. Andrije Hebranga 25. srpnja 1991. godine postavljena je za v.d. ravnatelja, a u tom svojstvu će dočekati uhićenje od strane neprijateljske vojske. Uhićena je od strane tzv. JNA, odnosno njezinog majora Veselina Šljivančanina 19. studenog u večernjim satima. Odmah nakon što je postavljena za v.d. ravnateljicu dr. Vesna Bosanac je poduzela sve što su nalagala pravila Civilne zaštite za djelovanje u izvanrednim prilikama, pa je zapovijedila uređenje podrumskih prostorija i protuatomskog skloništa i stavljanje u funkciju toga dijela bolnice, da se u slučaju rata tu mogu skloniti i liječiti ranjenici i bolesnici. Na krovu i dvorišnom dijelu zgrade Medicinskog centra, odnosno ratne bolnice, postavljene su oznake Međunarodnog komiteta Crvenog križa, pa je svatko iz zraka i sa zemlje mogao ustvrditi da se radi o medicinskoj ustanovi. Ignorirajući tu činjenicu, zrakoplovi jugovojske su već 24. kolovoza 1991. godine bombardirali bolnicu i znatno uništili krov i jednu kiruršku salu na drugom katu.¹⁴²

Spašavanje ljudskih života postalo je kontinuiranim, 24-satnim poslom. Posla je, na žalost, bilo dovoljno za svakoga, a mnogi su se liječnici našli u potpuno novim ulogama. Iz dana u dan bolnica je bila sustavno razarana svim vrstama projektila. I prije 25. kolovoza u vukovarsku su bolnicu svakodnevno doveženi ranjenici. Među njima bilo je i vojnika tzv. JNA za koje se bolnica pobrinula kao i za bilo koje druge ljude. Time je jasno dala na znanje da će držati do Hipokratove zakletve i jednako tretirati svakog ranjenika koji u nju stigne. Prema podacima vukovarskih liječnika, dob ranjenika kretala se od 6,5 mjeseci pa do 88 godina, a gotovo 70% bili su ljudi u dobi između 20 i 40 godina. Dvije trećine ranjenih bili su civili. Više od 80% rana nastalo je eksplozijama, manje od 10% uzrokovali su metci, a približno 5% bile su opekline, učestalije u kasnijem razdoblju opsade, kada je JNA počela rabiti napalm-bombe. Dnevni se broj ranjenika kretao između 25 i 88. I sam dolazak u bolnički krug bio je rizičan jer se bolnica danonoćno bombardirala, a nerijetko je i ulaz u nju bio na meti snajpera.¹⁴³

Tijekom noći s 19. na 20. studenog vojnici neprijateljske vojske čuvali su bolnicu. Toga 20. studenog pripadnicima međunarodnog Crvenog križa nije dopušten ulaz u bolnicu, a

¹⁴² Davor Runtić, Vukovar i istočno bojište, Svezak 3, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2011., str. 309.-310.

¹⁴³ Mile Dedaković-Jastrebn, Bitka za Vukovar, Neobična naklada, Vinkovci, 2000., str. 389.-392.

bolničkom osoblju je u podužem obraćanju major Šljivančanin objasnio da su sada tu na snazi vojni zakoni. Neprijateljska vojska je zaplijenila i odnijela svu medicinsku dokumentaciju o ranjenicima i bolesnicima i istovremeno na sporedni izlaz iz bolnice izvezla oko 400 muškaraca, i to ranjenike, djelatnike bolnice i članove njihovih obitelji i civile. Bio je to njihov izbor za strijeljanje, jer većinu ovih ljudi nitko nikada više nije vidio, pa je tako najmanje 266 osoba ubijeno na više mjesta, od kojih 200 na Ovčari. Među ubijenima na Ovčari je 20 ljudi koji su bili zaposlenici vukovarske bolnice.¹⁴⁴

¹⁴⁴ Davor Runtić, Vukovar i istočno bojište, Svezak 3, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2011., str. 317.

15. POSLJEDICE BITKE ZA VUKOVAR

Grad je u početku napadalo više od 27.000, potom, prema nekim procjenama, i više od 60.000, pa čak i 80.000 vojnika. Drži se da su vukovarski branitelji pogodili oko 300 do 400 oklopnih vozila, prema nekim izvorima čak 500 – od toga oko 200 tenkova, te da su srušili više od 20 zrakoplova (neki navode broj 25). S obzirom da se navedene brojke čine preuveličane, treba ih uzeti s rezervom sve dok se ne provede znanstvena raščlamba gubitaka, utemeljena na izvorima s obje strane.¹⁴⁵

Prema podacima Uprave za zatočene i nestale Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti RH iz studenoga 2007., tijekom srpske agresije 1991. u Vukovaru je poginulo najmanje 1.739 osoba, među kojima je 86 djece, a prognano je oko 22.000 građana, uglavnom nesrpskog podrijetla, ali i Srba koji nisu željeli ostati pod okupacijskom vlašću. U Vukovarsko-srijemskoj županiji pronađene su 52 masovne i više stotina pojedinačnih grobnica iz kojih su do 22. studenoga 2007. ekshumirani posmrtni ostaci 1.982 žrtve srpskih zločina. Pri Upravi za zatočene i nestale u studenom 2007. još se vodio postupak traženja za 486 nestalih i nasilno odvedenih osoba na području Vukovarsko-srijemske županije; od toga je u općini Vukovar evidentirano 315 nestalih i nasilno odvedenih osoba. U srpskim logorima i zatvorima u Srbiji i Jugoslaviji, pod kontrolom JNA bilo je zatočeno te zlostavljano i podvrgnuto strašnim mučenjima najmanje 2.796 osoba zarobljenih 1991. na području Vukovara, a više od 4.000 osoba iz Hrvatskog Podunavlja nasilno je odvedeno na područje Savezne Republike Jugoslavije, odnosno Srbije, odakle su deportirane na tada neokupirane dijelove Republike Hrvatske. Najmlađi zatočenik imao je nepunih 15 godina, a najstariji 81 godinu.¹⁴⁶

Prema podacima koje su 1996. prikupili vukovarski branitelji, 204. brigada HV-a je u bitci za Vukovar omala 879 poginulih te 777 nestalih branitelja. Procjene hrvatske strane o neprijateljskim gubicima na vukovarskom bojištu kreću se od oko 5.000 do 6.500, pa čak do oko 15.000 poginulih vojnika. Nasuprot tome su podaci iz srpske literature „da je u borbama za Vukovar iz redova jedinica JNA i dobrovoljaca poginulo nešto manje od 1200 vojnika i starešina.“ S obzirom na ogroman nesrazmjer u procjenama i ovi podaci zahtijevaju znanstvenu raščlambu, temeljenu na izvorima s obje strane.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Ante Nazor, Grad je bio meta, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2008., str. 68.

¹⁴⁶ Isto, str. 69.-70.

¹⁴⁷ Isto, str. 70.

Tijekom napada na grad, JNA i srpske paravojne postrojbe razrušile su ili oštetile gotovo sve vukovarske građevine, ne pošteđevši pri tome ni bolnicu, ni vjerske, kulturne i povijesne spomenike, ni gospodarske i stambene objekte. Upravo primjer namjernog razaranja Vukovara, a posebice vukovarske bolnice, svjedoči o bešćutnosti agresora i zapovjedništva JNA, koje je iracionalnom, rušičačkom taktikom nastojalo ostvariti cilj velikosrpskih ideologa – etnički čistu, veliku srpsku državu, tzv. Veliku Srbiju. Zbog neočekivano jakoga i uspješnoga otpora vukovarskih branitelja znatno nadmoćnijem srspskog agresora te zbog razaranja kakva u Europi nisu zabilježena od Drugog svjetskog rata, Vukovar je tijekom kolovoza, rujna, listopada i studenoga 1991. postao simbolom hrvatskoga otpora srpskoj agresiji u Domovinskom ratu, a njegovi stanovnici, posebice branitelji, primjer nevjerojatne požrtvovnosti, domišljatosti i hrabrosti.¹⁴⁸

Masovno stratište Ovčara je simbol patnje i žrtve koju su stanovnici i branitelji Vukovara podnijeli za slobodu i neovisnost Republike Hrvatske. Ovčara je poljoprivredno dobro, udaljeno pet kilometara jugositočno od Vukovara. Njegova skladišta JNA i srpske paravojne formacije pretvorili su u koncentracijski logor za vukovarske branitelje, civile, ranjenike i medicinsko osoblje odvedeno iz vukovarske bolnice. U logoru su razulareni i pijani, uniformirani pripadnici JNA i paravojnih, četničkih skupina, ali i srpski gradonačelnik Vukovara S. Dokmanović osobno, premlaćivali zatočenike palicama za bejzbol, motkama, lancima, kundacima i drugim predmetima. Zlostavljanju su odmah podlegla četiri zatočenika, a ostali zatočenici su u skupinama od 10 do 20 osoba odveženi do jaruge, udaljene otprilike oko 900 metara od puta Ovčara-Grabovo. Tu su 20. studenoga 1991. ubijeni i bačeni u masovnu grobnicu. U rujnu i listopadu 1996. iz grobnice je ekshumirano 200 tijela, a do studenog 2008. identificirane su 193 osobe, ubijene u dobi od 16 do 72 godine.¹⁴⁹

¹⁴⁸ Ante Nazor, Grad je bio meta, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2008., str. 72.

¹⁴⁹ Isto, str. 74.-75.

16. MIRNA REINTEGRACIJA HRVATSKOG PODUNAVLJA

Povijesna, pa i politička činjenica jest da djelovanje međunarodne zajednice u Republici Hrvatskoj, osobito UN-a kroz misije UNPROFOR-a i UNCRO-a između 1992. i 1995. godine, nije ostvarilo zadovoljavajuće rezultate. Nisu, naime, ispunjeni najvažniji ciljevi tih misija: nije uspostavljen potpun mir i trajni prekid oružanih borbi, nijedna prognanik nije se vratio svojem domu na tada okupiranom području Republike Hrvatske. UNPROFOR i UNCRO *de facto* su održavali samo *status quo*, što je zapravo bilo svojevrsno međunarodno priznanje rezultata agresije i etničkoga čišćenja. Hrvatska je bila suočena s okupacijom oko četvrtine državnoga područja, na kojemu je prije rata živjelo oko pola milijuna ljudi. Tisuće poginulih, nasilno odvedenih i nestalih osoba, stotine tisuća prognanih, materijalne štete koje se mjere u milijardama američkih dolara, opća nesigurnost koja nije poticala gospodaski razvitak na neokupiranom dijelu Hrvatske – samo su grubi pokazatelji negativnih posljedica srbijanske oružane agresije na Hrvatsku. Hrvatska je u četiri godine srbijanske agresije morala, unatoč protivljenjima iz međunarodne zajednice i nekih unutarhrvatskih političkih i društvenih čimbenika, a potaknuta neučinkovitošću međunarodnih mirovnih snaga, postupno vojno oslobađati svoj teritorij.¹⁵⁰

Vojno-redarstvenim akcijama „Bljesak“ i „Oluja“ oslobođeno je više od 15 tisuća četvornih kilometara zapadne Slavonije, Banovine, Korduna, Like i sjeverno-dalmatinskog zaleđa, čime je projekt Velike Srbije u Hrvatskoj slomljen. Pod srpskom okupacijom ostalo je samo hrvatsko Podunavlje. Pomalo samozatajno tadašnje hrvatsko političko vodstvo zahtijeva da se u mirovne razgovore uključi i preostali okupirani dio Hrvatske – Hrvatsko Podunavlje. Za Hrvatsku prihvaćanje mirovnog plana i procesa mirne reintegracije nije bila laka odluka, jer je hrvatska javnost, nakon „Bljeska“ i „Oluje“ ipak očekivala i odobravalala nešto drugačiji scenarij oslobađanja Hrvatskog Podunavlja i Vukovara kao simbola otpora srbijanskoj agresiji. No, činjenica da su upravljanje procesom mirne reintegracije na stanovit način preuzeli Amerikanci, bilo je svojevrsno jamstvo i hrvatskoj političkoj i najširoj javnosti da će se potpisani sporazumi i donesene rezolucije (Zagrebačko-erdutski sporazum potpisan 12. studenog 1995. i Rezolucija 1037 Vijeća sigurnosti UN-a kojom je u siječnju 1996. godine uspostavljen mandat UNTAES-a) ipak realizirati te da će konačno ostvarenje hrvatske teritorijalne cjelovitosti proći bez novih vojnih akcija i bez novih žrtava.¹⁵¹

¹⁵⁰ Dražen Živić, Sandra Cvikić, *Mirna reintegracija hrvatskog Podunavlja: znanstveni, empirijski i iskustveni uvidi*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb-Vukovar, 2010., str. 5.-6.

¹⁵¹ Isto, str. 6.-7.

Partnerski odnos Hrvatske i UN-a omogućio je da se reintegracija provede odlučno, relativno brzo i u konačnici uspješno. Osnovne pretpostavke za uspješnu provedbu procesa mirne reintegracije uključivale su, među ostalim, sljedeća područja djelovanja: demilitarizaciju područja, uspostavu prijelaznih policijskih snaga, početak razminiranja, postupno stvaranje ozračja o neizbježnosti i nezaustavljivosti mirne reintegracije među lokalnim Srbima, reintegraciju društvenih i gospodarskih struktura, osobito školstva, zdravstva, prometne, komunikacijske i komunalne infrastrukture, pilot-projekt povratka u naselja tzv. Srijemskog trokuta. Osobito važni za uspjeh cijele misije i osiguranje uvjeta za povratak hrvatskih prognanika bili su lokalni izbori održani 13. travnja 1997. godine. Njima je do kraja uspostavljen politički sustav jednak onome na drugim dijelovima hrvatskoga teritorija. Službeno, proces mirne reintegracije završio je 15. siječnja 1998. g¹⁵²odine.

¹⁵² Dražen Živić, Sandra Cvikić, *Mirna reintegracija hrvatskog Podunavlja: znanstveni, empirijski i iskustveni uvidi*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb-Vukovar, 2010., str. 7.

17. ZAKLJUČAK

Prema dostupnoj literaturi može se zaključiti da je Vukovar imao presudnu ulogu za tijek i konačan ishod Domovinskog rata. Vukovar je već tijekom trajanja obrane grada prepoznat kao simbol hrvatskog Domovinskog rata, odnosno simbol obrane hrvatskoga naroda od srpske oružane agresije. Vukovar je postao fenomen i u međunarodnim okvirima. Grad je branilo oko 1.800 slabo naoružanih branitelja koji nisu imali nikakvog teškog oružja ni oklopnih vozila. S druge strane, srpski je agresor raspolagao s daleko većim i jačim naoružanjem; s nekoliko stotina tenkova i oklopnih transportera, velikim brojem svih vrsta topničkog oružja, borbenim zrakoplovima te s nekoliko desetaka tisuća odlično naoružanih vojnika. U suvremenoj vojnoj teoriji prevladava mišljenje da, kada se osvaja neki teritorij, omjer snaga potreban za uspješno ovladavanje tim teritorijom ne smije biti manji od 3:1 u korist napadača. U bici za Vukovar omjer je bio 28:1 u prvim danima bitke, da bi se s vremenom taj omjer povećavao. Imajući tu činjenicu na umu, otpor vukovarskih branitelja se čini gotovo nevjerojatnim.

Generalštab JNA je planirao osvojiti Vukovar u roku od dan-dva; Vukovar je trebao biti tek prvi jednostavni operativni korak u provedbi velikosrpskog plana, međutim njihov plan je propao već u prvom pokušaju i obrana Vukovara je gotovo tri mjeseca odolijevala napadima daleko nadmoćnijeg neprijatelja. Najveći problem branitelja je bio u činjenici da su, za razliku od napadača, zbog opkoljenosti grada i drugih okolnosti ostali bez materijalne podrške i popune ljudstvom. Branitelji su kroz 86 dana opsade Vukovara ostvarili gotovo nevjerojatne rezultate. Na taj je način Vukovar bio sudbonosan za proces nastanka suvremene hrvatske države.

S jedne strane, vukovarski su branitelji vojno, moralno i psihološki slomili srpskog agresora koji je bio usmjeren na rušenje hrvatske države, dok je s druge strane tromjesečno vezivanje i uništavanje velikog broja agresorskih snaga u Vukovaru pružilo dragocjeno vrijeme za ustrojavanje hrvatske vojske i države. Isto tako, Vukovar je pokazao kako nadmoć JNA i srpskih paravojskih postrojbi u vojnom i organizacijskom smislu nije bila dovoljna za sprečavanje višestoljetnih težnji hrvatskog naroda za svojom samostalnošću što je, uz velik broj stradalih civila i branitelja, bitno utjecalo na međunarodno priznanje hrvatske države, u siječnju 1992. godine. Stoga se može reći da, u procesu nastanka samostalne hrvatske države, Vukovar zauzima ključno mjesto: da nije bilo vukovarskih branitelja, ne bi bilo hrvatske države.

Nadalje, činjenica je da je srpska vojska tijekom napada na Vukovar i nakon njegove okupacije počinila genocid, urbocid i ekocid. Na vukovarskom su prostoru izvršeni planirani masovni zločini genocida, i to ne samo prema većinskom hrvatskom narodu nego i prema svim nesrpskim etničkim skupinama. Tako je Vukovar etnički očišćen od većine svojih dotadašnjih stanovnika, uz primjenu najbezobzirnijih zločina i okrutnosti. Simbol toga je Ovčara, na kojem su uglavnom završili ranjenici iz vukovarske bolnice. Tragediju još većom čini činjenica da je na Ovčari pogubljen i jedan 16-godišnjak te žena u osmom mjesecu trudnoće.

Na kraju se može reći da je obrana Vukovara dala hrvatskoj državi vrijeme za organizaciju obrane od dugo planirane srpske agresije na Republiku Hrvatsku. Ta je bitka otvorila vrata pobjedi Hrvatskoj u Domovinskom ratu. Imena i pijmovi kao što su Trpinjska cesta, Sajmište, Bogdanovci, Lužac, Borovo Naselje; Žuti mravi, Pustinjski štakori, Turbo vod, Šljuke, Bojleri; Blago Zadro, Marko Babić, Andrija Marić, Žarko Manjkas-Crvenkapa, Mile Dedaković-Jastreb, Branko Borković-Mladi Jastreb zauvijek će ostati upisani u hrvatskoj povijesti.

18. LITERATURA

1. Banac, Ivo, Raspad Jugoslavije, Durieux, Zagreb, 2001.
2. Bilandžić, Dušan, Propast Jugoslavije i stvaranje moderne Hrvatske, AGM, Zagreb, 2001.
3. Dedaković-Jastreš, Mile, Bitka za Vukovar, Neobična naklada, Vinkovci, 2000.
4. Goldstein, Ivo, Hrvatska 1918-2008., EPH Liber, Zagreb, 2008.
5. Erjavec, Antun, Pakrac i Lipik uoči rata 1991. godine, 500 primjeraka, Pakrac, 2001.
6. Marijan, Davor, Bitka za Vukovar, Hrvatski institut za povijest, Zagreb-Slavonski Brod, 2004.
7. Nazor, Ante, Grad je bio meta, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2008.
8. Njavro, Juraj, Glava dolje ruke na leđa, Quo Vadis, Zagreb, 1992.
9. Pavličević, Dragutin, Povijest Hrvatske, P.I.P. Pavičić, Zagreb, 2007.
10. Runtić, Davor, Domovinski rat, Svezak 1, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2004.
11. Runtić, Davor, Domovinski rat, Svezak 2, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2005.
12. Runtić, Davor, Vukovar i istočno bojište, Svezak 1, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Raslina, 2008.
13. Runtić, Davor, Vukovar i istočno bojište, Svezak 2, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Raslina, 2009.
14. Runtić, Davor, Vukovar i istočno bojište, Svezak 3, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2011.
15. Stockinger, Tomislav, Vukovar-grad koji je obranio Hrvatsku, Mato Lovrak, Zagreb, 2004.
16. Viro, Dušan, Slobodan Milošević-anatomija zločina, Profil, Zagreb, 2007.
17. Živić, Dražen, Žebec, Ivana, Demogafski kontekst i sociokulturne posljedice hrvatskog Domovinskog rata, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb-Vukovar, 2009.
18. Živić, Dražen, Cvikić, Sandra, Mirna reintegracija hrvatskog Podunavlja: znanstveni, empirijski i iskustveni uvidi, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb-Vukovar, 2010.